

ป่าไม้และที่ดินบนพื้นที่สูง ในความมั่นคงของชาติ

ประสิทธิ์ ลิปรีชา*

ผอ.ชูก พงษ์ไพจิตร (ม.ก.) 25 66

ระดมกำลังดูแลที่ดินไทยต้องปฏิรูป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ในฝัน

เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในนามทั้ง 2 ท่านที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์
อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงบทความนี้

เกริ่นนำ

ความขัดแย้ง
ป่าไม้เป็นปัญหาใหญ่
เป็นแหล่งต้นน้ำขอ
ยาวนาน ช้ำร้าย ร
วัฒนธรรมของกลุ่ม
แผ่นดิน เป็นภัยต่อ
มาทำอาชีพด้านก
ส่งเสริมจนเกิดเป็น
สร้างบ้านพักครอง
ชาวบ้านกลับถูก
นโยบายว่าด้วยค
ปรากฏกา
และความขัดแย้ง
ขณะที่หน่วยงาน
ว่าชาวบ้านเป็นด
มั่นคงของชาติ อ
บนภูเขาด้วยกา

 เกริ่นนำ

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านในชนบทเรื่องการใช้ที่ดินและป่าไม้เป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในชุมชนบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของประเทศ อีกทั้งยังมีชุมชนชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลากหลายมายาวนาน ชำร่าย รัฐและสังคมกระแสหลักยังนิยามว่าการทำเกษตรกรรมตามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นเป็นการทำลายป่าที่เป็นทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ แม้ปัจจุบันชาวบ้านหลายชุมชนได้หันมาทำอาชีพด้านการท่องเที่ยวตามที่ภาครัฐและหน่วยงานภายนอกเคยเข้าไปส่งเสริมจนเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม แต่เมื่อคนรุ่นใหม่ในชุมชนปลูกสร้างบ้านพักรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินจากการเกษตร ชาวบ้านกลับถูกเจ้าหน้าที่ฟ้องดำเนินคดีทางกฎหมายและเข้าไปรื้อถอนตามนโยบายว่าด้วยความมั่นคงของชาติ

ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความย้อนแย้งในนโยบายของหน่วยงานเอง และความขัดแย้งในนโยบายระหว่างหน่วยงานรัฐฝ่ายอนุรักษ์กับฝ่ายการพัฒนา ขณะที่หน่วยงานรัฐด้านการอนุรักษ์มุ่งแต่จะพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมองว่าชาวบ้านเป็นตัวการสำคัญที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ องค์กรรัฐด้านการพัฒนากลับให้ความสำคัญแก่ผู้คนที่อยู่ในชุมชนบนภูเขาด้วยการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น รวมทั้งแก้ไขปัญหา

การปลูกฝิ่นและปรับปรุงแบบแผนการทำเกษตร ด้วยการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ และการทำธุรกิจท่องเที่ยว

ในแอฟริกามีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐจากหน่วยงานพัฒนาชนบทและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน กรณีของไทย กระทรวงมหาดไทยกับกรมป่าไม้คานอำนาจกันในยุคแรกของการประกาศเขตป่า แต่หลังสงครามเย็นกระแสการอนุรักษ์กลับมีพลังมากกว่า

ความย้อนแย้งของนโยบายรัฐด้านความมั่นคงในมิติทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงปรากฏชัดตั้งแต่ยุคสงครามเย็น ฝ่ายรัฐต้องการแย่งชิงพื้นที่ป่าจากเขตปลดปล่อยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) จึงตัดถนนสายยุทธศาสตร์เข้าไปในเขตป่าและชายแดน แล้วให้ราษฎรในพื้นที่เข้าไปบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกตามป่า 2 ข้างทาง อันเป็นที่มาของการปลูกข้าวโพดในปัจจุบัน การส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรเช่นนี้ก็เพื่อให้ทหารและคนของบริษัทสร้างทางปลอดภัยจากการลอบโจมตี หลังยุคสงครามเย็น รัฐบาลกลับประกาศให้พื้นที่สูงเป็นเขตป่าอนุรักษ์ทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของคนพื้นถิ่นดั้งเดิม ยิ่งเมื่อรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า การบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐก็ยิ่งจุดชนวนความขัดแย้งให้ขยายวงกว้างและรุนแรงยิ่งขึ้น ท่ามกลางความย้อนแย้งภายในหน่วยงานและความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐดังที่กล่าวมา ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่สูงนั่นเองที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ดังเช่นการถูกบังคับให้ย้ายออกจากที่ป่าและการไล่รื้อบ้านพักรับนักท่องเที่ยว

แม้งานศึกษาการใช้พื้นที่ป่าและที่ดินบนพื้นที่สูงจะมีพัฒนาการมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500 เริ่มจากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติกับเจ้าหน้าที่รัฐ¹ พัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขต

ป่า² งานศึกษาด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญต่อการปรับตัวของวิถีการผลิตของชาวบ้านที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ³ งานศึกษาการใช้ที่ดินและพื้นที่ป่าสายวิพากษ์⁴ และงานสายมานุษยวิทยาและภูมิศาสตร์สายนิเวศวิทยาการเมือง⁵ เป็นต้น กระนั้นก็ตาม งานเหล่านี้ก็ยังขาดการศึกษาพลวัตของนโยบายรัฐ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบในช่วงเวลาที่แตกต่างกันแล้วจะเห็นทั้งความย้อนแย้งภายในหน่วยงานเดียวกัน และความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน ที่สำคัญคือยังขาดการวิเคราะห์ปัญหาป่าไม้และที่ดินบนพื้นที่สูง ทั้งในระดับนโยบายรัฐและในระดับพื้นที่ผ่านมิติความมั่นคงของชาติ

บทความนี้ต้องการนำเสนอความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและป่าไม้ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ อันเป็นผลพวงจากความย้อนแย้งและความขัดแย้งเชิงนโยบาย ด้วยการใช้แนวคิดที่ว่าด้วยความมั่นคงของชาติมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ กรณีตัวอย่างคือการตัดถนนสายยุทธศาสตร์ในยุคสงครามเย็น จนภายหลังกลายเป็นพื้นที่ปลูกข้าวโพดขนาดใหญ่ของจังหวัดน่าน จังหวัดตาก และจังหวัดกำแพงเพชร และการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนภูเขาที่ปัจจุบันเจ้าหน้าที่พยายามเข้าไปรื้อถอนบ้านพักรับนักท่องเที่ยวของชาวบ้านในจังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นป่าไม้และความมั่นคงของชาติมีบริบททางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเริ่มกระบวนการสร้างรัฐชาติไทยสมัยใหม่ ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากข้อพิพาทเรื่องการทำไม้ในภาคเหนือของบริษัทอังกฤษที่ระบบสิทธิการสัมปทานป่าไม้มีความคลุมเครือ นำไปสู่การขยายอำนาจและออกกฎหมายให้ป่าไม้มาอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์และการบริหารจัดการของรัฐไทยที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะรัฐไทยเกรงว่าอังกฤษจะใช้สาเหตุนี้ผนวกภาคเหนือเป็นส่วนหนึ่งของพม่า โดยอ้างว่าในยุคหนึ่งล้านนาเคยเป็นส่วนหนึ่งของพม่า

ป่าไม้และที่ดินในความมั่นคงของชาติ

“ชาติ” กำเนิดขึ้นบนพื้นฐานของรัฐซึ่งมีพรมแดนและอธิปไตยเป็นของตนเอง ความมั่นคงของชาติจึงหมายถึงความสามารถของชาติในการปกป้องมูลค่าภายในจากการถูกคุกคามโดยภายนอก ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่ภัยคุกคามทางกายภาพ แต่ยังหมายถึงการใช้กลไกหรือเครื่องมือที่หลากหลายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ความอยู่รอดของรัฐ ความเป็นเอกราช ความมั่งคั่ง และความสุขของประชาชนในชาติด้วย⁶ นักวิชาการด้านความมั่นคงของชาติอย่างสจวร์ต เอ. คัลเลน (Stuart A. Kallen)⁷ นิยามว่าความมั่นคงของชาติเกี่ยวข้องกับความร่วมมือของอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การทูต และการเมือง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาติโดยส่วนรวม เขาเห็นว่าแนวคิดนี้ปรากฏชัดเจนขึ้นผ่านนักการเมือง ผู้เชี่ยวชาญ คนจัดรายการทีวี และประชาชนทั่วไป จนครอบคลุมทุกอย่างตั้งแต่การก่อการร้ายภายในประเทศไปจนถึงสงครามอิรัก และนโยบายการค้ากับประเทศจีน ในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ความมั่นคงของชาติเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ซับซ้อนอื่นๆ มากมาย นับตั้งแต่ความร่วมมือทางการเมือง การเงิน การทูตและอำนาจทางการเมืองที่จะเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยรวม จนหมายรวมถึงการปกป้องทรัพยากรของชาติด้วย

ความมั่นคงของชาติเป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แมตตอนแรกจะเน้นที่อำนาจทางการเมือง แต่ปัจจุบันครอบคลุมหลากหลายด้าน เช่น ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางพลังงาน และความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติมิได้มีแค่ศัตรูที่เป็นรัฐชาติอื่น หากแต่รวมถึงตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ เช่น กลุ่มก่อความรุนแรง ขบวนการยาเสพติด ขบวนการนานาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน ภัยธรรมชาติ และเหตุการณ์ที่จะนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม

ในกรณีของประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติเกิดขึ้นหลังจากสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ตามมาด้วยนโยบายชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้ภารกิจด้านการทหารเพื่อการป้องกันประเทศเป็นไปอย่างละเอียดรอบคอบ มีประสิทธิภาพ และมีการประสานงานซึ่งกันและ

กัน จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีสภาเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวขึ้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2453 มีชื่อเรียกเป็นการทั่วไปว่า “สภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักร” โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประธาน

นอกจากภัยคุกคามจากภายนอกอย่างลัทธิล่าอาณานิคม แล้ว รัชกาลที่ 6 ยังทรงให้ความสำคัญกับภัยคุกคามจากภายใน ด้วย โดยเฉพาะชาวจีนอพยพจำนวนมากในสยามยุคนั้น ดังปรากฏในงานเขียน “พวกยิวแห่งบูรพทิศ” และบทอาขยาน “สยามานุสสติ” รวมถึงการตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ กิจการลูกเสือ ฯลฯ⁸

แนวคิดและปฏิบัติการว่าด้วยความมั่นคงของชาติในประเด็นการคุกคามจากภายนอกเข้มข้นมากขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะการที่ญี่ปุ่นบุกไทยและประเทศอื่นในเอเชีย กับการเกิดขึ้นของสงครามมหาเอเชียบูรพาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอันเนื่องมาจากข้อพิพาทเรื่องชายแดนไทยกับลาวและไทยกับกัมพูชา รัฐบาลได้จัดตั้ง “สภาการสงคราม” ขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2487 โดยออกเป็นพระราชบัญญัติกำหนดให้สภาการสงครามมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินสงครามทั้งในทางทหาร ทางเศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนสวัสดิภาพของประชาชน จากนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “สภาป้องกันราชอาณาจักร” ในช่วงปลายปี และเปลี่ยนมาเป็น “สภาความมั่นคงแห่งชาติ” ภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2502 อันเป็นกฎหมายที่รองรับหน่วยงานมาจนกระทั่งปัจจุบัน⁹

สภาความมั่นคงแห่งชาติมุ่งให้ความสำคัญต่อทั้งการคุกคามจากภายนอกและภายในประเทศ โดยเฉพาะในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รัฐบาลให้ความสำคัญต่อการคุกคามของประเทศมหาอำนาจอย่างญี่ปุ่นและฝรั่งเศส และในยุคสงครามเย็น ต่อประเทศเพื่อนบ้านที่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอม-

มิวนิสต์ ส่วนภัยคุกคามภายในประเทศนั้น รัฐมองว่าเกิดจากชนกลุ่มน้อยอย่าง ชาวจีนและชาวเวียดนามอพยพ รวมถึงกลุ่มชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย แต่ปัจจุบันได้ให้ความสนใจต่อภัยจากการใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารสมัยใหม่ ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้หลบหนีเข้าเมือง¹⁰ เมื่อเข้าสู่ยุค รัฐบาล คสช. ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา นโยบายด้านความมั่นคงก็ขยาย ครอบคลุมประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดนโยบาย “ทวงคืนผืนป่า” ตาม ประกาศ คสช. ที่ 64/2557 และ 66/2557 รวมถึงแผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2557 ภายใต้ความร่วมมือระหว่างกองอำนวยการ รักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) กับกระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดูรายละเอียดในบทที่ 4)

ในระยะยาว รัฐบาล คสช. ได้จัดทำ “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” ขึ้น เพื่อกำหนดทิศทางการบริหารประเทศในด้านต่างๆ ในมิติสิ่งแวดล้อม รัฐบาลได้ กำหนดให้ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติเป็น 1 ใน 6 ด้านของยุทธศาสตร์ ชาติ 20 ปี¹¹ และออกพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ทั้งนี้ กอ.รมน. กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ร่วมกันประเมิน ระดับความรุนแรงของสถานการณ์ในพื้นที่ต่างๆ โดยในภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ มีพื้นที่วิกฤตรุนแรง 12 จังหวัด และ พื้นที่วิกฤต 33 จังหวัด พื้นที่วิกฤตรุนแรง ได้แก่ จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัด พิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดน่าน จังหวัดลำปาง จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัด นครราชสีมา จังหวัดเลย จังหวัดกระบี่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดตาก และจังหวัด แม่ฮ่องสอน¹²

ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รัฐตามนโยบายทวงคืนผืนป่าจึงเกิดขึ้นในพื้นที่ ภาคเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหลัก ช่วงที่มีการรวมตัวยื่นข้อเสนอ ต่อที่ประชุมรัฐมนตรีความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC) ด้านป่าไม้ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง วันที่ 22-24 สิงหาคม พ.ศ. 2565 ภาคเอกชนและนักกฎหมายที่คอยช่วยเหลือ ชาวบ้านแถลงยืนยันว่า นโยบายดังกล่าวนำมาซึ่งคดีความกว่า 46,000 คดี ผู้ได้

รับผลกระทบส่วนใหญ่เป็นคนจนผู้ยากไร้¹³ ซึ่งมักเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งอาศัยอยู่กับป่ามายาวนาน แต่ต่อมาพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินกลับถูกประกาศให้เป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ

หากย้อนกลับไปถึงรากเหง้าของการทำลายทรัพยากรป่าไม้บนพื้นที่สูงในภาคเหนือ การสัมปทานป่าเพื่อตัดไม้สักขายในยุคอาณานิคม รวทศวรรษ 2410 ถือเป็นยุคแรกของการทำลายพื้นที่ป่าไม้¹⁴ ต่อมา “ชาวเขาทำลายป่า” เริ่มกลายเป็นวาทกรรมหลักในสังคมไทยตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 จากการที่คนภายนอกตีตราจนกลายเป็นอคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในภาคเหนือมายาวนาน ยิ่งเมื่อพ้นยุคสงครามเย็นในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ก็เข้าสู่ยุคแห่งการอนุรักษ์กรรมป่าไม้ประกาศให้พื้นที่บนภูเขาเป็นเขตอนุรักษ์ แล้วส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปจัดการแทนทหาร การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่อยู่อาศัยและทำกินของชาวบ้านในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ทำให้ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าไม้และที่ดินระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เริ่มรุนแรงขึ้น จนถึงจุดสูงสุดจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาลเมื่อ พ.ศ. 2557 และการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

แทนที่ปฏิบัติการยึดคืนผืนป่าของเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเน้นที่นายทุนและผู้มีอำนาจที่เข้าครอบครองที่ดินและรีสอร์ทขนาดใหญ่ในเขตป่า ซึ่งมีการออกเอกสารสิทธิและซื้อขายเปลี่ยนมืออย่างผิดกฎหมาย อย่างกรณีบนเขาค้อหรือพื้นที่อุทยานแห่งชาติอื่น แต่กลับมุ่งที่กลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมในเขตป่าทั่วประเทศและกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในภาคเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจกว่า

ความมั่นคงของชาติในยุคสงครามเย็นที่มุ่งจับตามองศัตรูผู้คุกคามจากนอกรัฐ เปลี่ยนผันสู่ความมั่นคงของชาติในยุคการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ

ซึ่งมองว่าชาวบ้านเป็นตัวละครบ่อนทำลายชาติ ในทัศนะของรัฐและผู้คนในสังคม กระแสหลัก กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงหรือชาวเขาเป็นตัวละครสำคัญในการทำลาย ป่าต้นน้ำของประเทศ และเป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย¹⁵ ตามมาด้วยการตีตรา ด้วยชุดวาทกรรมว่าวิถีการผลิตและการดำรงชีพของพวกเขาบ่อนทำลายความ มั่นคงของชาติ หน่วยงานความมั่นคงจึงต้องเข้าไปจัดการ¹⁶ อย่างไรก็ตาม บท- ความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและป่าไม้ระหว่าง หน่วยงานภาครัฐกับผู้คนในชุมชนบนพื้นที่สูงในปัจจุบัน เป็นผลมาจากความ ย้อนแย้งในนโยบายความมั่นคงของชาติและนโยบายด้านการพัฒนาของหน่วย- งานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะนโยบายสร้างถนนสายยุทธศาสตร์ในยุคสงครามเย็น และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตป่า

ถนนสายยุทธศาสตร์กับทุ่งข้าวโพด

ในบริบทยุคสงครามเย็น คือระหว่าง พ.ศ. 2510-2525 การสร้างถนน สายยุทธศาสตร์เข้าไปในป่าบนภูเขาและแอ่งชิงพื้นที่จากฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งมี ฐานที่มั่นอยู่ในเขตป่านั้น มีเป้าหมายเพื่อให้ทหารไทยลำเลียงกองกำลังและอาวุธ ยุทโธปกรณ์โดยปลอดภัยจากการชุกชุมโจมตีของทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์ หน่วยงาน ความมั่นคงจึงได้ชักชวนราษฎรในพื้นที่ให้ถางป่า 2 ข้างทางทำไร่ข้าวโพด แต่ หลังสงครามเย็นจบลง รัฐได้เข้ายึดพื้นที่ไร่ข้าวโพดบางส่วนคืน บางส่วนกลายเป็นที่ตั้งของชุมชนใหม่ ขณะที่บางส่วนยังคงปลูกข้าวโพดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น นโยบายและปฏิบัติการเพื่อความมั่นคงของชาติในยุคสงครามเย็นจึงเป็นหนึ่งใน ที่มาของการสูญเสียพื้นที่ป่าและการปลูกข้าวโพดของเกษตรกรในปัจจุบัน

หลังจากถูกฝ่ายรัฐบาลกดดันและปราบปรามอย่างหนักในเมือง เมื่ออย่าง เข้าสู่ พ.ศ. 2501 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ก็ประกาศนโยบาย ชนบทล้อมเมือง (ป่าล้อมเมือง) เน้นการเคลื่อนไหวในหมู่บ้านและเขตป่าเขา ในที่สุดวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ก็เกิด “วันเสียงปืนแตก” คือการจับอาวุธ เข้าปะทะกันครั้งแรกที่บ้านนาบัว ตำบลเรณู อำเภอท่าพนม จังหวัดนครพนม ตามด้วยการใช้อาวุธในทุกเขตการทำงานของ พคท.¹⁷ กองทัพบกจึงได้จัดตั้งกอง

๑ อำนาจการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) ขึ้นในปีเดียวกัน¹⁸
๒ พื้นที่ป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือกลายเป็นฐานที่มั่นสำคัญของ
๓ ฝ่าย พคท. ตลอดแนวชายแดนไทย-ลาว ตั้งแต่จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา
๔ จังหวัดน่าน จังหวัดอุดรธานี จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเลย และจังหวัดเพชรบูรณ์
๕ ตลอดจนชายแดนฝั่งตะวันตกที่เป็นจังหวัดตากและจังหวัดอุทัยธานีได้ถูกยึด-
๖ ครองหรือกลายเป็นเขตปลดปล่อยของ พคท. การตัดถนนเข้าไปในพื้นที่ป่าบน
๗ ภูเขาของหน่วยงานรัฐจึงเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การแย่งชิงพื้นที่ป่าจากฝ่าย
๘ พคท. ทั้งนี้เพื่อให้การลำเลียงทหารและอาวุธยุทธโปกรณ์เข้าไปพื้นที่ได้โดยสะดวก
๙ ด้วยเช่นกัน

ถนนยุทธศาสตร์ที่สำคัญซึ่งถูกสร้างในยุคนั้น ได้แก่ ถนนสายแคมป์สน-
๑ เขาค้อ-บึงน้ำเต้า ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ถนนสายนครไทย-ภูหินร่องกล้า-
๒ หล่มเก่า ในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเพชรบูรณ์ ถนนสายน่าน-ห้วยโก๋น ถนน
๓ เลียบชายแดนสายปัว-ห้วยหลักลาย-บ่อเกลือ-ห้วยโก๋น ถนนสายบ้านน้ำยาว
๔ (อำเภอปัว)-สันติสุข-แม่จรม ในจังหวัดน่าน ถนนสายท่าวังผา-สองแคว-เชียงคำ
๕ ในจังหวัดน่านและจังหวัดพะเยา ถนนสายเทิง-ตำบลดอ-เวียงแก่น ถนนเลียบ
๖ ชายแดนสายภูซาง-ภูชี้ฟ้า-ผาดัง-เวียงแก่น ในจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย
๗ ถนนสายแม่สลด-พบพระ-อุ้มผาง ในจังหวัดตาก และถนนสายคลองลาน-แก่ง
๘ ผาคอยนาง-ขุนน้ำเียน ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร (เพื่อไปยังอำเภออุ้มผางใน
๙ จังหวัดตาก แต่หยุดก่อสร้างในภายหลัง) เป็นต้น

ฝ่าย พคท. เองก็วางระเบิดและซุ่มโจมตีอย่างหนักเพื่อขัดขวางการสร้าง
๑ ถนนสายยุทธศาสตร์ดังกล่าว ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้จ้างทหารรับจ้างชาวจีนฮ่อ
๒ (กองพล 93) ที่เชี่ยวชาญการรบในป่า ทำหน้าที่คุ้มกันและเป็นหน่วยรบส่วนหน้า
๓ ในการเผชิญกับทหารฝ่าย พคท. แม้การสร้างถนนสายยุทธศาสตร์จะได้รับการ
๔ คุ้มกันแน่นหนา แต่รถยนต์และอุปกรณ์ของบริษัทรับเหมาก่อสร้างก็มีวายถูก
๕ ลอบโจมตีและเผาทำลาย เกิดความเสียหายครั้งแล้วครั้งเล่า ดังที่ทุกวันนี้ยังมี
๖ ซากรถดันดินหรือแทรกเตอร์จอดอยู่ที่บริเวณสำนักอำนางรัฐของฝ่าย พคท. ใน
๗ พื้นที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก

ทหารรับจ้างชาวจีนฮ่อส่วนใหญ่มาจากดอยแม่สลอง ตามข้อตกลงระหว่างผู้นำทหารไทยกับผู้นำกองพล 93 ในยุคนั้น เพื่อแลกกับการอนุญาตให้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในดินแดนไทยและการได้สัญชาติไทย นอกจากนี้ทหารชาวจีนฮ่อมักฝึกขายฉกรรจ์ชาวลาหู่และอาข่าในพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็นลูกน้องในทีมปฏิบัติการของตัวเองด้วย ภายหลังสงครามจบลงจากคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 ทหารจีนฮ่อส่วนหนึ่งได้ขอตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่ตนเข้าไปสู้รบ เช่น ดอยผาตั้งในอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย และที่บ้านร่มเกล้าสหมิตร (กม.48) อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

ด้วยเหตุนี้หน่วยงานรัฐจึงชักชวนชาวบ้านที่รัฐไว้วางใจให้เข้าถางป่าทำไร่ข้าวโพดบริเวณ 2 ข้างถนน การเปิดพื้นที่และให้ชาวบ้านเป็นแนวหลังบนเส้นทางยุทธศาสตร์ คือกลยุทธ์ที่ฝ่ายรัฐบาลใช้เพื่อป้องกันการถูกข่มขู่โจมตีและยึดพื้นที่คืนจาก พคท. สำหรับการเพาะปลูกบนที่สูงลาดชันดังกล่าว ย่อมไม่มีพืชเศรษฐกิจใดเหมาะสมไปกว่าข้าวโพด ในที่นี้จะนำเสนอตัวอย่าง 2 พื้นที่ตามถนนสายยุทธศาสตร์สายสำคัญที่ถูกบุกเบิกเพื่อปลูกข้าวโพดในยุคสงครามเย็น ได้แก่ (1) พื้นที่เขตรอยต่ออำเภอบัว อำเภอสันติสุข และอำเภอแม่จริมในจังหวัดน่าน กับ (2) พื้นที่อำเภอพบพระในจังหวัดตาก และพื้นที่อำเภอคลองลานในจังหวัดกำแพงเพชร¹⁹

พื้นที่เขตรอยต่ออำเภอบัว อำเภอสันติสุข และอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

ระหว่างช่วงต้นทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520 พื้นที่บนภูเขาในเขตอำเภอชายแดนของจังหวัดน่าน ตั้งแต่อำเภอกู่ช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ อำเภอบัว อำเภอสันติสุข และอำเภอแม่จริม เป็นเขตปลดปล่อยหรืออยู่ภายใต้การยึดครองของ พคท.²⁰ โดยเฉพาะในพื้นที่รอยต่อเขตอำเภอบัว อำเภอสันติสุข และอำเภอแม่จริมนั้น ฝ่ายรัฐถือเป็น “พื้นที่สีแดง” ดังนั้นเพื่อยึด

พื้นที่ดิน ฝ่ายรัฐบาลจึงใช้วิธีตัดถนนยุทธศาสตร์เลียบชายแดนสายบัว-น้ำยาว-ห้วยหลักลาย-บ่อเกลือ-ห้วยโก้น และสายบัว-สันติสุข-แม่จรม กลยุทธ์ในการสร้างถนนคือการให้ทหารอาชีพและทหารรับจ้างเป็นด่านหน้า ตามด้วยรถดันดินและเครื่องจักรของบริษัทรับเหมารสร้างทาง (บริษัทอิตาเลียนไทย) แต่ก็มีวายถูกฝ่ายพคท. ชุ้มโจมตีสู่และวางระเบิด บริษัทจึงใช้วิธีปล่อยฝูงวัวไปกินหญ้าในพื้นที่ที่จะตัดถนน เมื่อวัวไปเหยียบกับระเบิดแตกก่อนจะได้ไม่เกิดอันตรายต่อทั้งทหารคุ่มกันและรถดันดิน

เมื่อตัดถนนเข้าพื้นที่ของ พคท. แล้วก็ต้องมีแนวหลังเพื่อช่วยให้ยานพาหนะ โดยเฉพาะรถบรรทุกทหารและยุทโธปกรณ์ที่คอยส่งกำลังไปแนวหน้าสามารถสัญจรได้อย่างปลอดภัย เจ้าหน้าที่รัฐจึงส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงเข้าไปถางป่า 2 ข้างถนนสายยุทธศาสตร์เพื่อทำเกษตร ชาวบ้านเหล่านั้นมีทั้งคนเมืองในพื้นที่ราบและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงซึ่งหนีภัยสงครามมาอยู่กับฝ่ายรัฐบาลในพื้นที่ราบ เมื่อพื้นที่ราบมีที่ทำกินไม่เพียงพอ และพื้นที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขา ผนวกกับในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520 จังหวัดน่านยังเป็นถิ่นทุรกันดาร สินค้าเกษตรที่เหมาะสมที่สุดจึงเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพราะไม่ต้องดูแลใกล้ชิดแบบพืชชนิดอื่น อีกทั้งเมล็ดข้าวโพดตากแห้งยังไม่เสียหายง่ายเมื่อต้องใช้เวลายาวนานในการขนส่งไปยังตลาดนอกพื้นที่และต่างประเทศ ที่สำคัญคือมีนายทุนจากในตัวเมืองน่านคอยส่งเสริมด้วยการให้เมล็ดพันธุ์และทุนกู้ยืมพร้อมดอกเบี้ย รวมถึงรับซื้อผลผลิตในราคาตลาดด้วย

จุดที่ราษฎรได้รับการสนับสนุนให้เข้าไปแผ้วถางป่าทำไร่ข้าวโพดมากที่สุดบนถนนสายดังกล่าวในยุคสงครามเย็น และยังคงทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน คือบริเวณระหว่างบ้านน้ำยาวถึงบ้านห้วยหลักลาย ในพื้นที่ตำบลอวน อำเภอบัวรวมถึงพื้นที่อำเภอสันติสุขและอำเภอแม่จรม ซึ่งพื้นที่หลังนี้ปัจจุบันกินบริเวณกว้างตามถนนสายหลักที่เชื่อมระหว่างอำเภอ แม้จะไม่เท่ากับพื้นที่ปลูกข้าวโพดในเขตอำเภอเวียงสาและอำเภอนาน้อยก็ตาม

หว่างฟ่าง ช่ง (ชื่อสมมุติ) ผู้นำพิธีกรรมชาวม้ง และแคะลั่ว ฟ่าน (ชื่อสมมุติ) แกนนำชาวอัวเมียนหรือเย้า ในชุมชนป่ากลาง อำเภอบัว ได้รื้อฟื้นความทรงจำและยืนยันว่าในช่วง พ.ศ. 2516-2523 ชาวม้งและเมียนซึ่งอพยพลี้ภัยสงครามมาอยู่ที่ป่ากลาง ได้เข้าไปทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ป่าของตำบลดู่พงษ์ อำเภอ

สันติสุข เพราะป่ากลางมีพื้นที่ทำกินไม่พอ ประกอบกับทางราชการและบริษัท
สร้างทางได้อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปกางป่าบริเวณที่กำลังก่อสร้าง เพื่อให้รถ
ของทหารและบริษัทก่อสร้างสัญจรไปยังแนวหน้าที่เป็นเขตยึดครองของฝ่าย
คอมมิวนิสต์ได้อย่างปลอดภัย²¹

ภายหลังคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 และการสู้รบในป่ายุติลง รัฐ-
บาลก็ห้ามไม่ให้ชาวบ้านจากชุมชนป่ากลางเข้าไปทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ตำบล
ดู่พงษ์อีก ขณะที่ชาวบ้านที่เป็น “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” (อดีตฝ่ายคอมมิวนิสต์)
ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและชาติพันธุ์ลัวะหรือชาติพันธุ์ถิ่น ส่วนใหญ่ได้
รับอนุญาตให้ตั้งชุมชนบนภูเขาในพื้นที่ดั้งเดิมก่อนที่จะเกิดการสู้รบเมื่อ พ.ศ.
2511 อาชีพหลักของชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยคือเกษตรกรไร่ข้าวโพด
เช่นเดียวกับเกษตรกรที่เคยร่วมกับฝ่ายรัฐบาลในยุคสงครามเย็น

ปัญหาการทำไร่ข้าวโพดของราษฎรจากทั้งชุมชนพื้นราบและบนภูเขาใน
เขตป่าผ่าน กลายเป็นประเด็นร้อนในมิติการทำลายทรัพยากรป่าไม้และที่ดินบน
พื้นที่สูงในปัจจุบัน²² แม้ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา หลายฝ่ายจะพยายามร่วมกันหา
ทางออกด้วยการส่งเสริมวิถีเกษตรที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น
รวมถึงการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดน่านกำลังกลาย
เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ แต่จนถึง
ปัจจุบันก็ยังไม่สามารถลดพื้นที่การเกษตรและเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรปลูก
ข้าวโพดในจังหวัดได้มากนัก²³

พื้นที่อำเภอพวนพะ จังหวัดตาก

และอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หากเทียบกับเขตป่าในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวแถวจังหวัดเชียงราย จังหวัด
พะเยา จังหวัดน่าน จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเลย และจังหวัดเพชรบูรณ์ การ
สู้รบด้วยอาวุธสงครามระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่าย พคท. ในยุคสงครามเย็นใน
พื้นที่รอยต่อของจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก และจังหวัดอุทัยธานี อาจไม่
โดดเด่นและเป็นข่าวต่อสาธารณะมากนัก แต่ พคท. ก็เคลื่อนไหวยึดครองพื้นที่
ป่าดังกล่าวอยู่เนืองๆ กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. 2513 พคท. เริ่มจัดตั้ง 2 เขตงาน คือ
เขตสำนัก 10 ที่บ้านธงชัย และเขตสำนัก 80 ที่บ้านม้งแม่ละเมาในเขตภูเขา

รัช
รณ
ไย
รัฐ-
บล
งต์)
ู้ได้
ศ.
พด
าใน
เบน
หา
ขึ้น
ลาย
นถึง
ลูก
หวัด
การ
นใน
เจไม่
พื้นที่
คือ
ภูเขา

รอยต่ออำเภอแม่สอดกับอำเภอคลองลาน ต่อมาใน พ.ศ. 2516 พคท. ได้ย้ายพื้นที่ปฏิบัติการจากอำเภอแม่สอด ไปยังอำเภอพบพระและอำเภออุ้มผาง อีกประมาณ 2 ปีถัดมาได้ขยายเขตงานไปสู่พื้นที่จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดกาญจนบุรีด้วย²⁴

อำเภออุ้มผางในยุคสงครามเย็น (ต้นทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520) เป็นพื้นที่ทุรกันดาร ไม่มีทางให้รถยนต์เข้าถึง ต้องอาศัยยานพาหนะทางอากาศ แต่กลับเป็นพื้นที่ยึดครองของฝ่าย พคท. ดังนั้นในแง่ของความมั่นคงแห่งชาติ รัฐบาลได้ตัดเส้นทางรถยนต์ 2 สายเข้าไปยังอำเภออุ้มผาง เพื่อแย่งชิงพื้นที่จากฝ่าย พคท. เส้นทางแรกคือสายแม่สอด-อุ้มผาง ระยะทางประมาณ 150 กิโลเมตร เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2512²⁵ ในปีแรก เมื่อสร้างทางได้ถึงเพียงกิโลเมตรที่ 17 ณ บ้านห้วยไม้แป้น ฝ่าย พคท. ก็ “ขัดขวางด้วยการชุมนุมยิงปลัดพัฒนา หัวหน้าผู้ควบคุมการสร้างทางเสียชีวิต ทำให้การก่อสร้างทางต้องหยุดชะงักไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง”²⁶ กรมทางหลวงจึงรับโอนการสร้างเส้นทางต่อ เข้าสู่ พ.ศ. 2515 ระหว่างการก่อสร้างหลักกิโลเมตรที่ 42-61 พคท. ก็ขัดขวางอย่างรุนแรง “จนไม่สามารถดำเนินการสร้างต่อไปได้ การสร้างทางได้หยุดชะงักลงอีกครั้งหนึ่ง”²⁷ จึงเปลี่ยนให้บริษัทเชียงใหม่เอเชียสร้างทางรับเหมาต่อ จนกระทั่ง พ.ศ. 2529 เส้นทางที่สร้างจึงเข้าถึงอำเภออุ้มผาง รวมระยะทาง 146.6 กิโลเมตร²⁸

จากรายงานของทางราชการ เนื่องจากเส้นทางสายแม่สอด-อุ้มผางเป็นเส้นทางที่ตัดผ่านภูเขาสูงชัน และถูกฝ่าย พคท. ขัดขวางด้วยการชุมนุมโจมตีและระเบิดรวมถึง 203 ครั้ง สร้างความเสียหายแก่เจ้าหน้าที่รัฐทั้งหมด ตำรวจอาสารักษาดินแดน รวมถึงพลเรือน มีผู้เสียชีวิตรวม 37 คน บาดเจ็บ 146 คน ภายหลังบริษัทรับเหมาส่งทางจึง “ใช้ชนกลุ่มน้อยชาวเขาเป็นกองกำลังคุ้มกัน การสูญเสียทั้งชีวิตคนและทรัพย์สินก็ยังคงอยู่ในเกณฑ์สูง...ชุดคุ้มครองของบริษัทเสียชีวิต 81 คน บาดเจ็บ 371 คน”²⁹ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของทางราชการและบริษัทสร้างทาง เมื่อ พ.ศ. 2516 “คณะรัฐมนตรีจึงมีมติอนุมัติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินการเปิดป่าสงวนสองข้างทางได้ข้างละ 1 กม. เริ่มจาก กม. 17-135 โดยให้เว้นเฉพาะพื้นที่ป่าสงวนต้นน้ำลำธารและป่าสัมปทาน แล้วให้จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการจัดสรรที่ดินดังกล่าวให้ราษฎรในท้องถิ่นเข้าไปทำกินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย” กระทั่งเข้าสู่ พ.ศ.

2520 “คณะรัฐมนตรีมีมติเพิ่มเติมใหม่ว่า หากมีความจำเป็นต้องตัดฟันไม้ในเขตป่าสงวนต้นน้ำลำธารและป่าสัมปทานเพื่อการปราบปราม ผกค. [ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์] หรือเพื่อจัดสรรที่ดินให้ราษฎรแล้ว ก็ให้ได้รับการยกเว้นได้ แต่ต้องแจ้งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทราบก่อนทุกครั้ง”³⁰

การจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้ชาวบ้านถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐในการสร้างความมั่นคงของชาติตามแนวชายแดนตลอดทางหลวงหมายเลข 1090 (แม่สอด-อุ้มผาง) ทั้งกลุ่มชาวเขาและประชาชนพื้นราบ จำนวน 7 หมู่บ้านด้วยกัน คือ บ้านเจดีย์โคะ (กม. 25) บ้านร่มเกล้า 1 (กม. 44) บ้านร่มเกล้า 2 (กม. 48) บ้านร่มเกล้า 3 (ป่าคา) บ้านร่มเกล้า 4 (กม. 83) บ้านร่มเกล้า 5 (กม. 90) และบ้านร่มเกล้า 6 (กม. 133) รวมจำนวน 1,419 ครอบครัว ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย 1,470 ไร่ และที่ดินทำกิน 22,515 ไร่ อย่างไรก็ตามปรากฏว่าชาวบ้านได้ถือโอกาสบุกรุกเข้าไปจับจองถางป่าไถลเกินข้างละ 1,000 เมตรของ 2 ข้างถนน ทำให้ที่ราบสูงของอำเภอพบพระในปัจจุบันกลายเป็นไร่ข้าวโพดโล่งเตียน³¹

หมู่บ้านร่มเกล้า 2 (ร่มเกล้าสนิท) เป็นหมู่บ้านชาวจีนฮ่อที่เคยถูกจ้างจากจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงรายเพื่อคุ้มครองการสร้างทาง นอกจากนั้นยังมีชาวลahu อาข่า และลีซูที่เคยเป็นลูกน้องของทหารจีนฮ่อด้วย

จุฬือ หมั่ว (ชื่อสมมติ) ชาวหมู่บ้านเจดีย์โคะเล่าว่า ตั้งแต่สมัยแรกๆ ที่เกิดการสู้รบกันบนภูเขา พ่อของตนและแกนนำชาวม้งหลายคนเลือกไม่เข้าร่วมกับขบวนการ พคท. ในป่า จึงอพยพลงมาอยู่บนพื้นราบติดถนนสายแม่สอด-อุ้มผางเนื่องจากอยู่ใกล้เจ้าหน้าที่ แต่ด้วยอากาศไม่เย็นพอให้ปลูกฝิ่นเหมือนตอนอยู่บนภูเขา จึงต้องปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อขายเป็นหลัก และเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐกับบริษัทสร้างทางเปิดให้ชาวบ้านเข้าไปถางป่า 2 ข้างทางสายแม่สอด-อุ้มผาง ชาวบ้านที่เจดีย์โคะจึงเข้าไปทำไร่ข้าวโพด แต่เนื่องจากมีเส้นทางย่อยที่นายทุน

น
ร
ด

บ
ย
7
น
น
-
ม
0
เร

ด
บ
ง
อยู่
รัฐ
ง
น

ตัดเข้าไปชักลากไม้ในป่า ชาวบ้านจึงตามเส้นทางดังกล่าวไปบุกเบิกพื้นที่ทำไร่
ข้าวโพดมากขึ้นด้วยเช่นกัน³²

อย่างไรก็ตาม หลังคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 เมื่อเดือนธันวาคม
พ.ศ. 2525 ฝ่ายทหารของรัฐบาลได้เข้าควบคุมพื้นที่บนภูเขาทั้งหมดในเขตรอย
ต่อจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก และจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งฝ่าย พคท. เคยยึด
เอาไว้³³ ชาวม้งและกะเหรี่ยงที่เคยร่วมกับ พคท. ได้เข้าร่วมเป็น “ผู้ร่วมพัฒนา
ชาติไทย” และได้รับอนุญาตให้ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ก่อนการสู้รบจะปะทุช่วงต้น
ทศวรรษ 2510 ขณะเดียวกันด้วยสายสัมพันธ์ผ่านขบวนการ พคท. ระหว่างม้ง
ในพื้นที่เขาค้อในจังหวัดเพชรบูรณ์ กับม้งในพื้นที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง
ในจังหวัดตาก ช่วง พ.ศ. 2526-2529 แกนนำม้งจากเขาค้อที่อพยพลงมาพักพิง
ชั่วคราวที่บ้านเข็กน้อยจึงได้รับอนุญาตจากทางราชการให้พาผู้ร่วมพัฒนาชาติ
ไทยอพยพไปตั้งชุมชนที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์
สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งมีชาวม้งที่เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยส่วนหนึ่งอาศัยอยู่
ก่อนแล้ว

ด้วยความจำเป็นในการดำรงชีวิต ชาวม้งที่นั่นได้บุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเพาะ-
ปลูกเป็นบริเวณกว้าง ทางราชการจึงต้องหาวิธีนำชาวม้งออกจากพื้นที่ป่าต้นน้ำ
ในตำบลแม่ละมั่ง โดยยึดคืนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เป็นไร่ข้าวโพดของชาวม้งและ
กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ จากบ้านเจดีย์โคะ บ้านร่มเกล้า 1 และบ้านร่มเกล้า 2 ที่
ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลรวมไทยและตำบลวาลย์ของอำเภอพบพระ เนื้อที่ประ-
มาณ 106,250 ไร่ เปลี่ยนให้เป็น “โครงการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ อำเภอพบพระ
จังหวัดตาก (พพพ.)” เพื่อจัดสรรให้ชาวเขา (ม้ง กะเหรี่ยง อาข่า ลีซู และลาหู่)
ที่ทางการบังคับให้อพยพออกมาจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร รวม
ถึงสมาชิกกองหนุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ สมาชิกองค์การสงเคราะห์ทหาร
ผ่านศึก อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมในเขตภาคเหนือ และกลุ่มชาวเขา
และชาวไทยผู้อาศัยในพื้นที่ก่อนการจัดตั้งโครงการ พพพ. ซึ่งดำเนินการระหว่าง
พ.ศ. 2530-2534 โดยตั้งชื่อว่าหมู่บ้านรวมไทยพัฒนาที่ 1-14 (ขยายเป็น 19
หมู่บ้าน หลัง พ.ศ. 2537)³⁴ ในช่วงแรกข้าวโพดยังเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของ
ชาวบ้านกลุ่มที่ถูกบังคับให้อพยพมา ก่อนที่ต่อมาพวกเขาจะเรียนรู้และเปลี่ยน
ไปเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่หลากหลายมากขึ้นดังปัจจุบัน

อีกเส้นทางยุทธศาสตร์หนึ่งที่รัฐบาลสร้างเพื่อความมั่นคงของชาติคือ ถนนสายคลองลาน-อุ้มผาง (จังหวัดกำแพงเพชร-จังหวัดตาก) ระยะทาง 146.5 กิโลเมตร เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2522³⁵ โดยกรมทางหลวงเปิดให้บริษัทเอกชน ประมูลและทำการก่อสร้าง แต่เมื่อเข้าสู่ พ.ศ. 2529 ยังสามารถลาดยางได้ถึง เพียงกิโลเมตรที่ 115³⁶ เนื่องจากการสงทหารและยุทธโปกรณ์เข้าไปยังพื้นที่ อุ้มผางโดยผ่านเส้นทางแม่สอด-พบพระ-อุ้มผางนั้นเป็นทางโค้งและระยะทางไกล มาก การสร้างเส้นทางสายคลองลาน-อุ้มผางจึงเป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์เพื่อ ความมั่นคงของชาติตามแนวชายแดนตะวันตกของประเทศ ดังคำให้สัมภาษณ์ ของ พลตรี ชัยชนะ ธารีฉัตร รองแม่ทัพกองทัพบกที่ 3 ในขณะนั้นว่า “ในห้วง ปี 2529 มีการเคลื่อนไหว ผกค. ...อย่างรุนแรงในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัด ตาก โดยเฉพาะด้านใต้ของอำเภออุ้มผางเป็นที่ตั้งของฐานที่มั่นหลายแห่ง ทาง ราชการจำเป็นต้องตัดเส้นทางเพื่อส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปปราบปราม แต่ผลของ การตัดเส้นทางนี้ ทำให้มีชาวเขาจำนวนมากพากันบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เพื่อทำไร่หลายหมื่นไร่”³⁷ เช่นเดียวกับในพื้นที่จังหวัดน่านและอำเภอพบพระ จังหวัดตากข้างต้น ในช่วงแรกของการสร้างทางสายยุทธศาสตร์ ราษฎรทั้งที่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์จากชุมชนบนพื้นที่สูงและในพื้นที่ราบต่างก็รู้ว่ารัฐออกนโยบาย เปิดโอกาสให้เข้าจับจองพื้นที่ 2 ข้างทางเพื่อตั้งชุมชนและทำการเกษตร แต่เมื่อ สงครามเย็นยุติลงและรัฐบาลตัดสินใจยกเลิกการสร้างเส้นทางสายยุทธศาสตร์ ดังกล่าวเมื่อ พ.ศ. 2529 ชาวบ้านเหล่านั้นกลับถูกบังคับให้อพยพออกจากพื้นที่ เกิดปัญหาตามมามากมาย

ถนนสายคลองลาน-อุ้มผาง ปัจจุบันเป็นถนนสาย คลองลาน-แก่งผาคอยนาง-ขุนน้ำเย็น เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2521 แต่หลังจากรัฐบาลเข้ายึดพื้นที่เขตปลดปล่อยของฝ่าย พคท. ใน พื้นที่อำเภออุ้มผางได้เมื่อ พ.ศ. 2525 และการสร้างทางสาย แม่สอด-อุ้มผางปราศจากการข่มขู่จี้จากฝ่าย พคท. แล้ว รัฐบาล จึงหยุดการสร้างทางสายคลองลาน-อุ้มผางลงใน พ.ศ. 2529

คือ
3.5
ชน
ถึง
นที่
กล
เพื่อ
ชน
หัว
วัด
ทาง
ของ
บป่า
พระ
ั้งที่
บาย
เมื่อ
สตร์
ในที่

ระหว่างเดือนเมษายน-เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2529 ชาวบ้านถูกบังคับให้อพยพออกจากพื้นที่ 2 ข้างถนนสายคลองลาน-อุ้มผางซึ่งบริษัทสร้างทางได้เปิดเส้นทางเข้าไปในพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลานกว่า 80 กิโลเมตรแล้ว³⁸ ลงมาพักพิงชั่วคราวในพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองน้ำไหล และตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ชูพินิจ เกษมณี³⁹ ได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มชาวดั้งกล่าวเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2530 และสืบค้นข้อมูลจากข่าวหนังสือพิมพ์และหน่วยงานราชการ ผลพบว่ามีชาวบ้านถูกสั่งให้อพยพออกจากชุมชนตั้งแต่กิโลเมตรที่ 57 ถึงจุดสุดทางการก่อสร้าง (กิโลเมตรที่ 155) รวม 924 ครอบครัว จำนวน 5,557 คน เป็นกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงหรือชาวเขา 6 เผ่าด้วยกัน โดยแต่เดิมอพยพมาจากต้นทางแตกต่างกันไป ทั้งจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน

การสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ถูกบังคับให้อพยพของชูพินิจ นำมาซึ่งข้อค้นพบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

ประการแรก เหตุผลหนึ่งที่ทางราชการมีนโยบายให้ชาวบ้านขึ้นไปตั้งชุมชนและเพาะปลูกอยู่บริเวณ 2 ข้างทางสายดังกล่าวก็เพื่อให้บริษัทสร้างทางทหาร และเจ้าหน้าที่รัฐ ปลอดภัยจากการถูกฝ่าย พคท. ชุ้มโจมติ ดังเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ระบุว่า “พอดีกับกำลังมีการสร้างทางสายคลองลาน-อุ้มผาง บริษัทผู้สร้างทางอนุญาตให้ชาวบ้านถากถางป่าสองข้างทางออกไป 100 เมตร เพื่อทำกินได้ จึงอพยพกันขึ้นไปที่ กม. 74 กลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดเชียงรายที่หลังเมื่อปี 2523 ก็ตามขึ้นมาอยู่ที่ กม. 74 ด้วย ผู้ให้ข้อมูลบางรายกล่าวว่าบริษัทสร้างทางให้ชาวบ้านจับจองบริเวณพื้นที่สองข้างทาง ข้างละถึง 1 กม. ใช้เป็นพื้นที่ทำกินได้ และจะอนุญาตให้ทำกินตลอดไป” ภายหลังจากที่ถูกบังคับให้อพยพลงมาชาวบ้านคนหนึ่งระบายความรู้สึกผิดหวังว่า “เมื่อตอนสร้างทาง เขา [เจ้าหน้าที่รัฐ] ชวนเรามาอยู่กันหมู่ [พวก] คอมมิวนิสต์ เดียวนี้คอมมิวนิสต์ไม่มีแล้ว เขาก็ไล่เราออก”⁴⁰

ประการที่ 2 ชูพินิจชี้ให้เห็นว่ามีใช่เพียง “ชาวเขา” หรือกลุ่มชาติพันธุ์จากชุมชนบนพื้นที่สูงเท่านั้นที่เข้าไปแผ้วถางป่า 2 ข้างทางของถนนสายยุทธศาสตร์ แต่มีกลุ่มคนไทยพื้นราบจากจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัด

ใกล้เคียง รวมทั้งชาวบ้านจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นไปตั้งชุมชนและปลูกข้าวโพดด้วย แต่ตัวแสดงดังกล่าวกลับไม่ปรากฏในนโยบายและคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงทำให้มีเพียงวาทกรรม “ชาวเขาทำลายป่า” แต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น เช่น “กองทัพบกที่ 3 ร่วมกับกรมป่าไม้บุกจับชาวเขา 50,000 ครอบครัว บริเวณเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน เพราะเป็นต้นการทำลายป่าไปแล้วกว่า 50,000 ไร่”⁴¹ หรือการพาดหัวข่าวว่า “นายธานี บุญโยภาส อธิบดีกรมป่าไม้ร่วมกับกองทัพบกที่ 3 นำชาวเขาออกจากเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน 5,000 คน ชาวเขาได้อพยพถิ่นฐานลงมาจากทางเหนือบุกกรุกทำลายป่าไม้เสียหายหลายล้านตารางกิโลเมตรหรือหลายแสนไร่”⁴² ซึ่งนับว่ากล่าวเกินจริงไปมาก เพราะประเทศไทยมีพื้นที่เพียง 513,120 ตารางกิโลเมตร

ประการที่ 3 พืชหลักที่ชาวบ้านปลูกในไร่ที่แผ้วถางใหม่บน 2 ข้างทางคือข้าวโพด โดยมีนายทุนในพื้นที่ส่งเสริม พร้อมให้กู้ยืมเงินทุนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยชนิดขูดรีด ชาวบ้านคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “การปลูกข้าวโพดต้องกู้ยืมจากพ่อค้าในเมือง อัตราดอกเบี้ย 5 เปอร์เซ็นต์ต่อเดือน เมื่ออพยพลงมาก็ยังคงมีชาวบ้านติดค้างหนี้สินกับพ่อค้ากันอยู่ แต่ต่างฝ่ายต่างก็เจียบกันไป มีเพียง 5-6 ครอบครัวเท่านั้นที่ไม่เป็นหนี้สินกับพ่อค้า จำนวนเงินหนี้สินมีตั้งแต่รายละไม่กี่พันไปจนถึง 20,000 บาท”⁴³ แม้แต่ชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นที่รู้กันว่าไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ก็ยังมีกะเหรี่ยงผู้นำชุมชนคนหนึ่ง “ปลูกข้าวโพดขายจำนวน 3 ถัง การปลูกข้าวโพดต้องกู้ยืมเขามาลงทุน ชาวบ้านนี้จะไปกับพวกเข้ เอาเงินที่เถ้าแก่อำเภอลาดยาว ดอกเบี้ย 5 เปอร์เซ็นต์ต่อเดือน”⁴⁴

ประการที่ 4 ชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์เกือบทุกคนเล่าประสบการณ์ตรงกันว่า ระหว่างการสร้างทางนั้น มีทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและนายทุนฉวยโอกาสตัดไม้และแปรรูปไม้แล้วชักลากออกไปขายกัน ดังคำให้การของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า “บริเวณบ้านปางสังกะสี [หมู่บ้านที่จะถูกสั่งอพยพ] ขณะนั้นมีทางรถลากไม้ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกำแพงเพชรใช้ลากไม้อยู่ก่อนแล้ว ทราบว่าทำไม้มาได้ 8 ปีแล้ว และปีที่อพยพเข้าไปเป็นปีที่เขาเลิกทำไม้แล้ว...ต่อมาปี 2524 ได้มีบริษัททำไม้เข้าไปทำไม้บริเวณนั้น แต่ทำได้ปีเดียวก็หยุด ไม้ที่โค่นแล้วบางส่วนยังทิ้งไว้ที่เดิม ปัจจุบันผุพังหมดแล้ว”⁴⁵ ชาวบ้านอีกคนหนึ่งเล่าว่า “พอหลังจากเราอพยพลงมาก็มีพวกทำไม้เข้าไป ได้ยินว่าไล่พวกเราออกแล้ว พวกป่าไม้

เองไปทำไม้ขาย พวกคนไทยเล่าให้ฟัง พวกที่ไปตัดไม้เขาว่าเป็นลูกน้อง [ชื่อ
เจ้าหน้าที่] เดียวนี้มีช่างอยู่ เข้ามาทางลาดยาว [อำเภอในจังหวัดนครสวรรค์]
20 กว่าคน ช่างผู้หนึ่ง ช่างแม่หนึ่ง มีเลื่อยมีเครื่องตัดด้วย เขาบอกว่าไม่ต้องพูด
ถ้าพูดจะหากินไม่ได้ เดียวนี้ไม้ที่ตัดไว้มี แต่คนไม่อยู่แล้วเพราะกลัวทหารพราน
จับ"⁴⁶ สอดคล้องกับรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ลงวันที่ 4 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2529 ว่า "...ปรากฏว่าเมื่อปลอดผู้อยู่อาศัยแล้ว เจ้าหน้าที่อุทยานแห่ง
ชาติแม่วังก์ทำตัวเป็นผู้บุกรุกทำลายป่าเสียเอง นำเครื่องยนต์เลื่อยวงเดือนไป
ติดตั้งแทนแปรรูปไม้เคลื่อนที่ทั้งกลางวันกลางคืน 4 แท่น ตามไหล่เขาระหว่าง
กิโลเมตร 65-100 ใช้รถสิบล้อขนไปขาย กทม. สามารถผ่านด่านต่างๆ อย่าง
สบาย เพราะแอบอ้างว่าเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กรมป่าไม้ เริ่มมาตั้งแต่มิถุ-
นายน 2529 ชาวบ้านขึ้นไปหาของป่าพบเห็นเข้าจึงเกิดความสงสัยใจ ได้แอบ
ถ่ายรูปโรงเลื่อยเคลื่อนที่ขณะที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ นำหลักฐานร้องเรียนกองทัพบก
ภาคที่ 3 กรมป่าไม้ สำนักนายฯ แต่เรื่องเงียบหาย..."⁴⁷

ประการสุดท้าย หลังจากถูกอพยพลงมาเพียงไม่กี่เดือน ชาวบ้านต่าง
ระบายถึงความอดอยากและสิ้นหวังในชีวิต ชาวลาคู (มุเซอ) ที่บ้านแม่พิช ซึ่งมี
ชาวบ้านประมาณร้อยกว่าครัวเรือน ให้ความเห็นว่า "ตั้งแต่อพยพลงมา [เดือน
พฤษภาคม พ.ศ. 2529] ยังไม่ได้ปลูกบ้านกันเลย ทางคริสตจักรช่วยเหลือ
[ข้าวสาร] 17 กระสอบต่อเดือน ทางราชการช่วย 16 กระสอบต่อเดือน ผู้การฯ
[ทหารพราน] บอกว่าจะช่วยได้ถึงเดือนกันยายน หหมดแล้วก็ไม่รู้จะทำอย่างไร
หมดปัญญา...เคยไปติดต่อบลัดอำเภอว่าไล่ที่พวกเราออกมาแล้ว ทางความคิดจะ
ทำอะไรต่อไป เขาก็บอกตอนนี้เขาจะปฏิรูปที่ดินอยู่ จะจัดให้คนไทย ถ้ามีเหลือ
จะให้พวกเรา ก็ถามเขาว่าถ้าไม่เหลือจะให้พวกเราทำอย่างไร เขาก็ตอบไม่ได้
ชาวบ้านไม่ได้ทำอะไรมา 3 ปีแล้ว บางคนมีเงินอยู่ก็หมดตัวแล้ว ไม่รู้ว่าทางอำเภอ
มีโครงการจะช่วยอย่างไร"⁴⁸ ขณะที่ชาวอิวเมียน (เย้า) คนหนึ่งกล่าวว่า "...ชาว-
บ้านจึงได้อพยพลงมาเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2529 และสร้างที่พักอาศัยชั่วคราว
ตรงบริเวณริมถนนสายคลองลาน-อุ้มผาง ใกล้กับตลาดคลองลานนั่นเอง บาง
ครัวเรือนก็ได้ไปสร้างที่พักชั่วคราวในที่ดินของญาติในละแวกนั้น ขณะอพยพ
ลงมาอยู่ริมถนนนั้นไม่มีเจ้าหน้าที่ทางราชการมาดูแลเรื่องที่พักอาศัยหรือมา

ชี้แจงบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานหรือที่ทำกินในภายหลังแต่อย่างใด ตกลงจนถึงประมาณเดือนสิงหาคม 2529 กลุ่มผู้อพยพหลายเผ่าจึงรวมตัวกันจะเดินทางไปขอคำชี้แจงเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินจากผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร แต่เจ้าหน้าที่อำเภอคลองลานทราบเรื่องจึงได้ระงับไม่ให้เดินทางไปและได้จัดให้มาอยู่ที่บ้านส่างามนี้⁴⁹ เมื่อไม่มีแผนการรองรับและแก้ไขปัญหาของชาวบ้านที่ถูกบังคับให้อพยพลงมา ชาวบ้านที่ถูกกลอยแพจึงต้องดิ้นรนแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ในระยะต่อมาพบว่าส่วนใหญ่อพยพกระจัดกระจายกันไปอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องในชุมชนและจังหวัดอื่น⁵⁰ ขณะที่คนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งตัดสินใจจะกระเหินไปหางานทำในเมือง กระทั่งหญิงสาวยังยอมขายบริการทางเพศเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและครอบครัว

ตัวอย่างของพื้นที่ทั้งสองทำให้เห็นว่า นโยบายความมั่นคงของรัฐในยุคสงครามเย็นที่เน้นการตัดถนนสายยุทธศาสตร์เข้าไปในพื้นที่ป่าบนภูเขาภาคเหนือ นำมาซึ่งนโยบายเปิดทางให้ชาวบ้านเข้าไปจับจองและถางป่า 2 ข้างทางสำหรับปลูกข้าวโพดเพื่อสร้างความปลอดภัยให้บริษัทสร้างทางและเจ้าหน้าที่ทั้งทหาร ตำรวจ และพลเรือน ในการเข้ายึดพื้นที่คืนจากฝ่าย พคท. แต่ความย้อนแย้งของนโยบายเกิดขึ้นหลังจากยึดพื้นที่ได้แล้วและสงครามสงบลง ในบางพื้นที่รัฐกลับใช้นโยบายบังคับให้ชาวบ้านต้องอพยพออกจากพื้นที่โดยขาดมาตรการรองรับและแก้ไขความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ปลอมให้ชาวบ้านดิ้นรนหาทางเอาตัวรอดเอง ขณะที่ในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถขับชาวบ้านออกจากพื้นที่ซึ่งกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมได้ และต้องยอมให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกข้าวโพดและพืชเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่องต่อไป กระนั้นความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและป่าไม้บนพื้นที่สูงระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐก็ยังไม่รุนแรงเท่าในพื้นที่ท่องเที่ยว อันเป็นผลจากความย้อนแย้งของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยภาครัฐและหน่วยงานภายนอก

ความย้อนแย้งของการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงเรื่องการใช้ที่ดินและป่าไม้ในปัจจุบัน คือแหล่งท่องเที่ยวบนภูเขา ดัง

กรณีภูทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ กับกรณีม่อนแจ่ม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ การที่ชาวบ้านเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรของตนมาสร้างบ้านพัก รับนักท่องเที่ยว การดิ้นรนปกป้องสิทธิการใช้ที่ดินด้วยการยื่นหยัดในข้อกฎหมาย หรือกระทั่งการออกมาปิดถนนประท้วงไม่ให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง ทำให้เรื่องนี้กลายเป็นประเด็นความมั่นคงของชาติในสายตาเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานความมั่นคงจึงเข้ามาปฏิบัติการ โดยบางส่วนถึงขั้นติดอาวุธสงคราม ครอบมือเมื่อเข้าไปในพื้นที่ขัดแย้ง เพราะในทัศนะของเจ้าหน้าที่รัฐและสังคมกระแสหลัก ชาวบ้านคือตัวการสำคัญที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติในมิติการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่ปัญหาดังกล่าวเกิดจากความย้อนแย้งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานด้านการพัฒนาในระยะที่ผ่านมา

ภูทับเบิก

ภูทับเบิกเป็นยอดเขาที่มีความสูง 1,768 เมตรจากระดับน้ำทะเล ขึ้นกับตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของนักท่องเที่ยวชาวไทย เพราะมีอากาศเย็นและจุดชมวิวอยู่บนหน้าผาสูงมองลงไปทั่วราบของตัวเมืองหล่มเก่าแล้วเห็นทะเลหมอกยามเช้า จึงเป็นที่มาของการ “ชมทะเลหมอก” ส่วนยามค่ำคืนก็เห็นแสงไฟสว่างไสวของตัวเมืองหล่มเก่าเช่นกัน จนมีคำขวัญประจำตำบลว่า “สัมผัสอากาศหนาว ชมดาวบนดิน”⁵¹ ที่สำคัญคือเป็นที่ตั้งของชุมชนม้งมายาวนาน แต่การใช้ที่ดินเพื่อสร้างที่พักบริการการท่องเที่ยวของชาวม้งในพื้นที่กลับกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และพัฒนาการของการท่องเที่ยวบริเวณภูทับเบิกจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ปัจจุบันชุมชนม้งที่ภูทับเบิกแบ่งเป็นทางการได้ 2 หมู่บ้าน
ทางการ ประมาณ 500 ครัวเรือน ประชากรรวมประมาณ 4,000
คน

พื้นที่ภูทับเบิกเป็นส่วนหนึ่งของภูเขาที่เชื่อมต่อกับภูหินร่องกล้า ภูมิลเ และภูเมี่ยง-ภูสอยดาว ถือเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้ามา ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ราว 100 ปีก่อน⁵² แต่สำหรับคนพื้นราบในอดีต เขตป่าบนภูเขา เป็นพื้นที่ที่มีเพียงนายพรานท้องถิ่นขึ้นไปล่าสัตว์เป็นครั้งคราวเท่านั้น⁵³ เช่นเดียวกับ ชุมชนบนพื้นที่สูงจุดอื่นทางภาคเหนือ หลังจากที่กรมประชาสัมพันธ์ได้เริ่มจัด ตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 นิคมฯ ดอยภูมิลเ ในพื้นที่รอยต่อของ 3 จังหวัด คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิษณุโลก และจัง- หวัดเลยจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 กระทั่งถึง พ.ศ. 2509 จึงมีมติ คณะรัฐมนตรีให้กรมประชาสัมพันธ์ใช้พื้นที่ตั้งนิคมฯ อย่างเป็นทางการ โดย หมู่บ้านชาวม้งที่ภูทับเบิกเป็นหนึ่งในชุมชนบริหารของนิคมฯ ดอยภูมิลเ ในช่วง สงครามเย็น พื้นที่บนภูเขาเขตรอยต่อของ 3 จังหวัดกลายเป็นเขตปลดปล่อยของ พคท. ซึ่งมีมวลชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ส่วนชาวม้งที่ไม่ได้เข้าร่วมกับ ฝ่าย พคท. รัฐบาลได้ช่วยเหลือให้อพยพออกมาจากพื้นที่สู้รบมาตั้งชุมชนอยู่ที่ บ้านเข็กน้อยเมื่อ พ.ศ. 2514⁵⁴

แนวคิดของรัฐบาลไทยในช่วง พ.ศ. 2502-2504 คือการ ชักชวนให้ชาวเขาหลากหลายเผ่าที่ตั้งชุมชนกระจัดกระจายอยู่ บนภูเขามายู่รวมเป็นจุดเดียวกัน หรือเป็นนิคมสงเคราะห์ ชาวเขา (ตั้งนิคมสร้างตนเองในพื้นที่ราบ และ Indian Reser- vation ในอเมริกา) เพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนาไปให้ แต่ภายหลังไม่ประสบผลสำเร็จ จึงเปลี่ยนนโยบายเป็นการส่ง หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่เข้าไปทำงานตามหมู่บ้านต่างๆ แทน

หลังสงครามเย็นจบลง (ช่วง พ.ศ. 2524-2525) แกนนำชาวม้งที่เป็น ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่ภูทับเบิกได้ขอตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนเดิมของตนเองที่เคย อยู่มานานก่อนสงครามเย็น นอกจากทหารแล้วยังมีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์

ชาวเขา (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) รวมทั้งหน่วยงานป่าไม้เข้าไปเกี่ยวข้องกับชาวบ้านในพื้นที่ ต่อมารัฐบาลได้ประกาศตั้งอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ขึ้นใน พ.ศ. 2527 แต่ก็กันพื้นที่อยู่อาศัยทำกินของบ้านภูทับเบิกออกจากเขตอุทยานฯ พร้อมกับห้ามไม่ให้ชาวบ้านปลูกฝิ่นอีก หน่วยงานด้านการพัฒนาจึงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจแทน โดยชาวบ้านพบว่ากะหล่ำปลีเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศที่สุด ดังนั้นนอกจากจะปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านจึงนิยมปลูกกะหล่ำปลีเป็นพืชเศรษฐกิจหลักมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530

การท่องเที่ยวที่ภูทับเบิกเริ่มต้นจากการส่งเสริมของภาคธุรกิจและหน่วยงานรัฐจากในเมือง สูงลิ (นามสมมติ) หนึ่งในสมาชิกผู้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชนได้ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อ พ.ศ. 2546 สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้เชิญให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ในขณะนั้นขึ้นมาเปิดงานและประชาสัมพันธ์ให้จุดชมวิวกุ๊ทับเบิกเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของจังหวัด จากนั้นนักธุรกิจหลักจากในเมืองก็ได้ขึ้นมาสร้างบ้านพักชั่วคราวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวบริเวณจุดชมวิว โดยจ้างเยาวชนคนม้งบางคนเป็นคนงานก่อสร้าง เวลานั้นชาวม้งที่ภูทับเบิกยังไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่หน่วยงานพัฒนาและนักธุรกิจจากพื้นราบจึงพาแกนนำชาวม้งส่วนหนึ่งไปดูงานในพื้นที่อื่นทางภาคเหนือเพื่อเรียนรู้ เช่น ชุมชนแม่กำปองและดอยอ่างขาง ในจังหวัดเชียงใหม่

2 ปีถัดมา นักท่องเที่ยวจึงเริ่มเดินทางเข้ามาที่ภูทับเบิก แต่ก็เพียงประปราย ชาวบ้านที่ได้เรียนรู้ดูงานมาและมีทุนอยู่บ้างจึงเริ่มสร้างที่พักและลานกางเต็นท์รับนักท่องเที่ยวที่ขึ้นมาอนค้างคืนบริเวณจุดชมวิวกุ๊ทับเบิกพร้อมทั้งจดทะเบียนจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชน ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีทุนทรัพย์ก็ได้เพียงตั้งแผงขายของที่ระลึกและผลผลิตทางการเกษตร เนื่องจากปัญหาการบริหารจัดการและการแข่งขันที่เข้มข้นขึ้น นักธุรกิจกลุ่มแรกที่เริ่มเข้ามาสร้างที่พักให้ชาวบ้านช่วยดูแลตั้งแต่ พ.ศ. 2546 ได้ถอนตัวกลับไปใน พ.ศ. 2551 แต่กลับมีคนพื้นราบบางส่วนขึ้นมาซื้อที่ดิน 2 ไร่ทางของเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน (ไม่ใช่บริเวณจุดชมวิว) ซึ่งชาวบ้านใช้ปลูกกะหล่ำปลี เพื่อปลูกสร้างบ้านพักรับนักท่องเที่ยว ใน พ.ศ. 2556 รีสอร์ทในพื้นที่บ้านภูทับเบิกเพิ่มขึ้นเป็น 25 แห่ง มี 7 แห่ง

ที่คนจากพื้นราบเป็นเจ้าของ จากนั้นชาวบ้านที่มีที่ดิน 2 ข้างทางขึ้นภูและมีจุดชมวิวที่โดดเด่นก็เริ่มเปลี่ยนที่ดินการเกษตรเป็นบ้านพักรับนักท่องเที่ยวหรือรีสอร์ท หน่วยงานราชการระบุว่าปัจจุบันมีบ้านพักลักษณะนี้กว่า 300 แห่ง⁵⁵

เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังกับเจ้าของรีสอร์ทที่ภูทับเบิก ระหว่าง พ.ศ. 2559-2561 โดยอาศัยคำสั่งหัวหน้า คสช. มาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว และประกาศ คสช. ที่ 35/2559 โดยพนักงานอัยการจังหวัดหล่มสักสั่งฟ้องในข้อหาบุกรุกป่า ส่วนเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 700 คน พร้อมรถแบ็กโฮและอุปกรณ์หนักได้เริ่มรื้อรีสอร์ทกลุ่มแรก จำนวน 19 แห่ง ตั้งแต่วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ตามมาด้วยกลุ่มที่ 2 จำนวน 18 แห่ง และกลุ่มที่ 3 อีกจำนวน 14 แห่ง ภายในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2559⁵⁶ แต่ระหว่างการรื้อถอน ชาวบ้านภูทับเบิกที่เป็นเจ้าของรีสอร์ทได้ประท้วงปิดถนนขัดขวางอยู่หลายครั้ง จนถึงขั้นวางระเบิดข่มขู่เจ้าหน้าที่⁵⁷ ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ ได้ทำแผนแม่บทแก้ไขปัญหาพื้นที่ภูทับเบิกขึ้น โดยที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบ (ร่าง) แผนแม่บทการแก้ไขปัญหาพื้นที่ภูทับเบิก พ.ศ. 2560-2565 เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 แผนนี้มีวัตถุประสงค์คือการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ให้สมบูรณ์ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชาวเขาที่เป็นราษฎรเดิม และส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ⁵⁸ อย่างไรก็ตามระหว่างที่หน่วยงานกำลังดำเนินการตามแผนดังกล่าว นักท่องเที่ยวก็ยังคงหลั่งไหลสู่ภูทับเบิกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดยาว ประกอบกับเจ้าหน้าที่ไม่ได้ชี้แจงนโยบายให้ชัดเจนและบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ชาวบ้านในพื้นที่จึงยังทยอยปลูกสร้างที่พักในพื้นที่เกษตรของตนมากขึ้นตามลำดับ

ล่าสุด ความตึงเครียดปะทุอีกครั้งเมื่อเจ้าหน้าที่สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 สาขาพิษณุโลกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้สนธิกำลังเข้าสำรวจรีสอร์ทที่สร้างเพิ่มเติมใหม่ ชาวบ้านเจ้าของรีสอร์ทได้นำรถยนต์ 3 คันมาจอดขวางทาง ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเดินทางกลับออกมาได้ จึงต้องให้ฝ่ายที่ปรึกษากฎหมายของชาวบ้านเข้าร่วมการเจรจา จากบ้ายจนถึงค่ำมืด เจ้าหน้าที่จึงยอมตามคำเรียกร้องของชาวบ้าน ซึ่งให้นายอำเภอหล่มเก่าเร่งบังคับสั่งให้ปิดและรื้อถอนรีสอร์ทไปก่อน จนกว่าจะสำรวจรีสอร์ทที่ยังไม่ได้จัดแจ้งขอใบอนุญาต

เสร็จสิ้น เหตุการณ์จึงคลี่คลายลง⁵⁹ ต่อมาวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2565 ผู้ว่า-
ราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ได้เรียกประชุมเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สั่งการ
ให้เร่งจัดแจ้งรีสอร์ทที่ไม่เป็นโรงแรม สํารวจเจ้าของ และแปลงให้เป็นปัจจุบัน
แนะนำให้เจ้าของปรับปรุงอาคารให้มั่นคงแข็งแรง รวมถึงบังคับใช้กฎหมายอย่าง
เข้มงวดด้วยการจับกุมผู้บุกรุกรายใหม่และรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างใหม่⁶⁰

ความขัดแย้งเรื่องการใช้ที่ดินและป่าไม้บนภูทับเบิกไม่ได้เกิดจากชาวบ้าน
บุกรุกที่ป่า เพราะมีการกันเขตอุทยานแห่งชาติออกจากเขตที่อยู่อาศัยทำกินของ
ชาวบ้านแล้ว แต่เกิดจากการที่ชาวบ้านเปลี่ยนพื้นที่ทำเกษตรไปสร้างรีสอร์ทรับ
นักท่องเที่ยว และมีคนภายนอกเข้าไปซื้อที่ดินของชาวบ้านเพื่อสร้างรีสอร์ท ทั้งที่
พื้นที่สูงไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดิน กระนั้นประเด็นที่สำคัญกว่าก็คือ พัฒนาการ
ของการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงนั้นเกิดจากความขัดแย้งด้านนโยบาย โดยหน่วยงาน
ด้านการพัฒนาและปกครองต้องการส่งเสริมให้ภูทับเบิกเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี
ชื่อเสียงของจังหวัดเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่
ขณะที่หน่วยงานป่าไม้และฝ่ายความมั่นคงให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพ-
ยากรธรรมชาติเป็นหลัก ด้วยการไล่รีสอร์ทรับนักท่องเที่ยวที่ชาวบ้านสร้างขึ้น

ท่ามกลางบริบทของการท่องเที่ยวและกระแสนิยมที่ถาโถมเข้ามาใน
ชุมชนภูทับเบิก ชาวบ้านเองก็พยายามหาช่องทางดักตวงผลประโยชน์ให้ได้มาก
ที่สุด โดยเดิมที่มีชาวบ้านบางรายขายที่ดินของตนเองให้คนภายนอก แต่ใน
ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านจำนวนมากยอมเสี่ยงสร้างรีสอร์ทขึ้นบนที่ดินการ
เกษตรของครอบครัว อย่างไรก็ดี ประเด็นที่สำคัญกว่าคือ ชาวบ้านยังขาดการ
รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่เข้มแข็งเพื่อวางระเบียบ กฎเกณฑ์ และทิศทางการทำ
ธุรกิจท่องเที่ยวที่เน้นความปลอดภัย เอกลักษณ์ชุมชน และการรักษาระบบนิเวศ
ดั้งเดิมของพื้นที่ม่อนแจ่ม

ม่อนแจ่ม

ความขัดแย้งเรื่องที่ดินและป่าไม้ในพื้นที่ม่อนแจ่ม แหล่งท่องเที่ยวยอด
นิยมบนภูเขาของจังหวัดเชียงใหม่กลายเป็นข่าวใหญ่ทั้งในสื่อกระแสหลักและสื่อ
สังคมออนไลน์ครั้งแล้วครั้งเล่า ล่าสุดคือเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2565 เจ้า-
หน้าที่ป่าไม้สนธิกำลังกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนกว่า 100 นาย โดยคนใน

รูปแบบหลายนายติดอาวุธสงครามครบมือ เดินทางเข้าไปเตรียมรื้อถอนบ้าน
พักรับนักท่องเที่ยวของชาวม้งในพื้นที่ม่อนแจ่ม เป้าหมายแรกคือบ้านพัก 5 หลัง
แต่ชาวบ้านกว่า 500 คน ได้ปิดถนนในหมู่บ้าน ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเดิน-
ทางเข้าไปยังพื้นที่เป้าหมายได้ หัวหน้าหน่วยงานป่าไม้กับตัวแทนชาวบ้านเจรจ
ากันกว่า 2 ชั่วโมง ในที่สุดฝ่ายเจ้าหน้าที่ได้ออกจากพื้นที่เผชิญหน้า รวมตัวหารี
อที่สำนักงานโครงการหลวงหนองหอย ขณะเดียวกันผู้นำหมู่บ้านม้งในกลุ่ม
เครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งจำนวน 12 หมู่บ้านก็ได้เข้ายื่นหนังสือถึงหัวหน้าสำน
ักงานป่าไม้เขตที่ 16 ซึ่งเป็นหัวหน้าชุดปฏิบัติการดังกล่าว จากนั้นเจ้าหน้าที่ทั้งหมด
จึงเดินทางกลับลงไปในพื้นที่⁶¹

จากนั้นในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2565 ชาวบ้านได้เดินเท้าจากหมู่บ้าน
ลงไปยื่นหนังสือที่สำนักงานเทศบาลตำบลแม่แรม ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่
และถวายฎีกาต่อสำนักพระราชวัง รวมถึงกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง-
แวดล้อมและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในกรุงเทพฯ⁶² ความขัดแย้งเรื่องการใช้
ที่ดินระหว่างหน่วยงานป่าไม้กับชาวบ้านในพื้นที่ม่อนแจ่มกลายเป็นปัญหาเรื้อร
งมานาน ฉะนั้นการย้อนกลับไปทำความเข้าใจถึงพัฒนาการของชุมชนและความ
ย้อนแย้งของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภายนอกจะทำให้เรา
เข้าใจที่มาที่ไปของปัญหา ทั้งยังน่าจะนำไปสู่การหาทางออกร่วมกันได้ดีขึ้น

พื้นที่ที่ปัจจุบันคนภายนอกรู้จักกันในชื่อ “ม่อนแจ่ม” ครอบคลุม 3 หมู่-
บ้านทางการ คือ หมู่บ้านหนองหอยเก่า หมู่บ้านหนองหอยใหม่ และหมู่บ้าน
แม่ชิ-ปางไฮ มีประชากรรวมประมาณ 3,800 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม
ชาติพันธุ์ม้ง มีบางครอบครัวในบ้านหนองหอยเก่ากับหนองหอยใหม่เป็นลื้อและ
จีนฮ่อ ส่วนบ้านแม่ชิ-ปางไฮมีส่วนหนึ่งเป็นคนไทยพื้นราบ เมื่อย้อนถึงพัฒนาการ
ของชุมชนม้งในพื้นที่ม่อนแจ่ม คำบอกเล่าของผู้อาวุโสและบันทึกของเยาวชน
รุ่นใหม่ว่า ม้งรุ่นแรกจำนวน 35 ครัวเรือน เข้าตั้งชุมชนที่บ้านหนองหอยเมื่อ
พ.ศ. 2447 จนกระทั่ง พ.ศ. 2484 จึงได้รับการยกฐานะเป็นหมู่บ้านทางการและ
แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก ด้วยประสบปัญหาโจรเข้าปล้นฆ่าชาวบ้าน โรคระบาด
และภัยอันตรายจากสัตว์ป่า ชาวบ้านจึงย้ายถิ่นฐานไปยังพื้นที่ใกล้เคียงเป็นบาง
ช่วงเวลา แต่สุดท้ายก็กลับมาตั้งชุมชนถาวรที่หมู่บ้านหนองหอยเก่าในปัจจุบัน
ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา

พื้นที่ทำกินของชาวบ้านในชุมชนหนองหอยปรากฏเป็นหลักฐานในภาพถ่ายทางอากาศเมื่อ พ.ศ. 2497 ต่อมารัฐบาลประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ริมเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507 ครอบคลุมเขตภูเขาในพื้นที่ตำบลจู้เหล็ก ตำบลสันโป่ง ตำบลห้วยทราย ตำบลสะลวง ตำบลแม่แรม และตำบลโป่งแยง ในเขตอำเภอแม่ริม⁶³ หลังจากตราพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติฉบับแรก ของประเทศเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507⁶⁴ อย่างไรก็ตาม กรมป่าไม้ไม่ได้กันพื้นที่อยู่อาศัยทำกินของชาวม้งในชุมชนหนองหอยออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ริมตามประกาศดังกล่าว จนกระทั่ง พ.ศ. 2545 ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ร่วมกันปักเขตแบ่งแนวชัดเจนระหว่างที่ทำกินของชาวบ้านกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อไม่ให้รุกร้าซึ่งกันและกัน กระนั้นความขัดแย้งเรื่องการใช้ที่ดินและป่าไม้ระหว่าง 2 ฝ่ายก็ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะภายหลังจากที่ม่อนแจ่มกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของจังหวัดเชียงใหม่

อาชีพหลักของชาวม้งบ้านหนองหอยก่อนกลางทศวรรษ 2520 คือการทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ได้แก่ ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์และเสริมเป็นอาหาร รวมถึงปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจหลักและใช้เป็นยารักษาโรค การเสด็จ เยี่ยมและเรียนรู้วิถีชีวิตของราษฎรโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2500⁶⁵ จนกระทั่งการเสด็จเยือนบ้านหนองหอยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2509 นำมาซึ่งพระราชดำริในการจัดตั้งโครงการหลวงเมื่อ พ.ศ. 2512⁶⁶ เพื่อมุ่งส่งเสริมพืชเศรษฐกิจกัญญาหมายแทนการปลูกฝิ่น เพราะรัฐบาลประกาศให้การซื้อขายและเสพฝิ่นผิดกฎหมายตั้งแต่ พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา

โครงการหลวงได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยขึ้นใน พ.ศ. 2527 เน้นส่งเสริมอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกผัก เช่น ผักกาดขาวปลี ผักกาดหอมห่อ หอมญี่ปุ่น และปวยเล้ง เพราะเป็นพื้นที่สูงประมาณ 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล จึงเหมาะกับการปลูกพืชเมืองหนาว พื้นที่หนองหอยจึงเป็นแหล่งผลิตผักมากเป็นอันดับหนึ่งของโครงการหลวง ชาวบ้านเกือบทั้งหมดเคยเป็นสมาชิกของโครงการหลวง แต่ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณร้อยละ 40 จากกว่า 600 ครอบครัวในพื้นที่รับผิดชอบ⁶⁷

การท่องเที่ยวในพื้นที่ม่อนแจ่มซึ่งครอบคลุมเขตพื้นที่หมู่บ้านหนองหอยเก่า หมู่บ้านหนองหอยใหม่ และหมู่บ้านแม่ชี-ปางไฮ เริ่มเมื่อต้นทศวรรษ 2540 ผู้ส่งเสริมคือสำนักพัฒนาเกษตรที่สูงของโครงการหลวง ซึ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและเชิงวัฒนธรรม โดยให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมพื้นที่และแปลงปลูกพืชของโครงการหลวง รวมถึงเรียนรู้วิถีชีวิตและประเพณีของชาวบ้านแต่ละชาติพันธุ์ พร้อมกับมุ่งให้ชาวบ้านทำเป็นอาชีพเสริมจากการเกษตร แต่ภายหลังชาวบ้านเริ่มสร้างสิ่งปลูกสร้างถาวรเพื่อตอบสนองความต้องการด้านที่พักมากขึ้น จนยึดการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลัก โครงการหลวงจึงยกเลิกกิจการการท่องเที่ยวเพราะเสี่ยงค่ากล่าวหาว่าเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านสร้างสิ่งปลูกสร้างถาวรบนพื้นที่สูงในบริบทความขัดแย้งเรื่องการใช้ที่ดินระหว่างหน่วยงานป่าไม้กับชาวบ้านในปัจจุบัน เจ้าหน้าที่โครงการหลวงจึงพยายามวางตัวเป็นกลาง ปลดปล่อยให้เป็นเรื่องของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกระบวนการทางกฎหมาย⁶⁸

เอกสารที่ชุมชนจัดทำขึ้นและการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องชี้ว่า โครงการหลวงเริ่มเน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวประมาณ พ.ศ. 2540 โดยพาตัวแทนชาวบ้านเดินทางไปฝึกอบรมกับดูงานในชุมชนท่องเที่ยวพื้นราบและดอยอ่างขาง แต่เมื่อกลับมาแล้วชาวบ้านก็ยังไม่รู้จะเริ่มธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างไร โครงการหลวงจึงสร้างบ้านพักนักท่องเที่ยว (guest house) ขึ้น 1 หลัง (อาคารหลังนี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน) พร้อมแต่งตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านขึ้น มีนายสรพงษ์ เมธาอนันต์กุล เป็นประธาน แต่ในยุคนั้นก็ยังไม่มีการรวมมากนัก (ล่วงถึง พ.ศ. 2558 ชาวบ้านจึงจดทะเบียนตั้ง “วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรม่อนแจ่ม” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำกับทิศทางการเติบโตและระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชน) ต่อมา พ.ศ. 2550 คุณ “แจ่ม” ที่ติดตามผู้บริหารโครงการหลวงในยุคนั้นเข้ามาในชุมชนหนองหอยเก่า เห็นว่าจุดเนินเขาที่ปัจจุบันเป็นม่อนแจ่มนั้นเป็นที่ดินทำกินของชาวบ้าน แต่มีลักษณะเป็นดินปนหิน ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกอย่างเต็มที่ จึงขอซื้อจากเจ้าของแล้วประชาสัมพันธ์ให้กลายเป็นจุดท่องเที่ยว ตั้งชื่อว่า “ม่อนแจ่ม” ทั้งยังเชิญเพื่อนดารานักแสดงมาถ่ายวิดีโอไปเผยแพร่ นักท่องเที่ยวจึงเริ่มรู้จักสถานที่นี้และขึ้นมาเที่ยวมากขึ้น โครงการหลวงจึงสร้างอาคารชั่วคราวขึ้นตรงจุดชมวิวม่อนแจ่มทำเป็นร้านขายอาหารและกาแฟ แปลงปลูกดอกไม้ รวมถึงให้บริการทางเดินเท้า

อย
40
ซึ่ง
พืช
ใน
บ้าน
ยึด
เกาะ
สูง
ใน
เือง

รง-
ทน
ทาง
การ
งนี้
มี
นัก
เชิง
ยบ
" ที่
จุด
เป็น
แล้ว
เือง
ขึ้น
แจ่ม
นทร์

สำหรับนักท่องเที่ยวพักค้างคืนในช่วงแรก

ช่วงกลางถึงปลายทศวรรษ 2540 โครงการหลวงได้สร้างบ้านพักรับนักท่องเที่ยวและลานกางเต็นท์ขึ้นบริเวณพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างค้อย่าง-
ขวางและค้อยินทนนท์ อีกทั้งยังมีนักท่องเที่ยวขึ้นไปใช้บริการมากขึ้น ชาวบ้าน
ที่หนองหอยจึงได้ไปเรียนรู้จากทั้ง 2 พื้นที่ดังกล่าว เข้าสู่ พ.ศ. 2551 คนรุ่นใหม่
ในหมู่บ้านจึงเริ่มปลูกสร้างที่พักและทำลานกางเต็นท์ในที่ดินของตน โดยเฉพาะ
ในจุดชมวิวยางงาม ต่อมาเมื่อนักท่องเที่ยวขึ้นไปพักค้างคืนมากขึ้น เจ้าของที่ดิน
แปลงอื่นจึงเปลี่ยนพื้นที่ทำเกษตรของตนมาสร้างบ้านพักรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น
ตามลำดับ ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชนม่อนแจ่มมีประมาณ 120
เจ้า เหลือเพียงไม่กี่รายที่ไม่ได้เข้าร่วม ในจำนวนนี้รวมแล้วมีที่พักทั้งแบบชั่วคราว
และค่อนข้างถาวรประมาณ 1,000 หน่วยหรือหลัง จากการประเมินของตัวแทน
หมู่บ้าน การท่องเที่ยวในม่อนแจ่มน่าจะมีเงินหมุนเวียนประมาณ 500 ล้านบาท
ต่อปี ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนมากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างแน่นอน ยิ่ง
ไปกว่านั้นการเปลี่ยนมาให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวยังช่วยลดการใช้สารเคมี
และปัญหาการชะล้างหน้าดินลงไปได้มาก

สำหรับความขัดแย้งเรื่องการใช้ที่ดินระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้านที่
ค้อยม่อนแจ่ม ผู้นำชุมชนให้ข้อมูลว่า เดิมชุมชนมีพื้นที่เกษตรประมาณ 4,500
ไร่ แต่เมื่อในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้เสด็จ เยือนบ้านหนองหอยเก่าหลายครั้ง กระ-
ทั่งโครงการหลวงเข้ามาตั้งเมื่อ พ.ศ. 2527 พร้อมกับนโยบายส่งเสริมการปลูก
พืชเชิงพาณิชย์ พระองค์ท่านจึงขอความร่วมมือให้ชาวบ้านร่วมกันฟื้นฟูป่า ชาว-
บ้านยินดียกที่ดินทำกินเกือบครึ่งหนึ่งของชุมชนเพื่อฟื้นฟูป่าให้กลับสู่สภาพเดิม
ร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ คงเหลือพื้นที่ทำกินเพียงประมาณ 2,800 ไร่ ตั้งแต่ พ.ศ.
2545 เป็นต้นมา ชาวบ้านได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ปักแนวเขตที่ทำกินกับ
เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ริมให้ชัดเจนเพื่อไม่ให้รุกรล้ำซึ่งกันและกัน เข้าสู่ พ.ศ.
2546 โครงการหลวงได้ให้เจ้าพนักงานสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตร-
กรรม (ส.ป.ก.) เข้ามารังวัดเพื่อทำแผนที่ให้มีรูปแบบการใช้ที่ดิน เพราะต้องการ
จดทะเบียนพืชผักปลอดสารพิษที่ชาวบ้านปลูกส่งโครงการหลวง จึงต้องระบุจุด
บ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GAP) แต่การรังวัดและทำแผนที่ครั้งนั้นก็ยังมีจุดบกพร่อง
หลายประการด้วยกัน⁶⁹

ใน พ.ศ. 2562 ชาวบ้านเริ่มสร้างที่พักรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น เจ้าหน้าที่ป่าไม้จึงฟ้องร้องดำเนินคดีชาวบ้านด้วยข้อหาบุกรุก แผ้วถาง ทำลายป่า ชื้อขาย เปลี่ยนมือให้คนนอกชุมชน เป็นนอมินีให้นายทุนจากข้างนอก รวมทั้งการใช้พื้นที่ผิวดินวัตถุประสงค์ โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้อ้างว่ามีการจัดทำแผนที่การใช้ที่ดินเมื่อ พ.ศ. 2552 แต่เมื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว เจ้าหน้าที่กลับยอมรับว่าอ้างอิงข้อมูลจากแผนที่การใช้ที่ดินของโครงการหลวงเมื่อ พ.ศ. 2546 ซึ่งไม่สมบูรณ์ แม้ที่ผ่านมาจะตั้งคณะทำงานในระดับอำเภอเพื่อแก้ไขปัญหา แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้สืบหน้าเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา เจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานความมั่นคงของจังหวัดเชียงใหม่ได้พยายามกดดันชาวบ้านครั้งแล้วครั้งเล่า โดยสั่งให้บริษัทเอกชนหรือเสาสัญญาณโทรศัพท์ ตัดไฟ ตัดน้ำ และพยายามเข้าไปรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างเพื่อรับนักท่องเที่ยวเฉพาะในเขต 3 หมู่บ้าน ทั้งที่ก่อนหน้านี้เน้นการลงความเห็นไม่ฟ้องคดี 20 คดีที่เจ้าหน้าที่ส่งขึ้นไป กระนั้นก็ตามเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องก็ยังดำเนินการฟ้องคดีใหม่เพิ่มอีก ชาวบ้านจึงเข้าใจว่าเป็นความพยายามของเจ้าหน้าที่ระดับสูงบางหน่วยงานที่จะเอาผิดชาวบ้านในทางกฎหมายให้ได้

ความยั่งยืนของนโยบายการพัฒนาที่เน้นการท่องเที่ยวโดยหน่วยงานรัฐในกรณีม่อนแจ่มจึงอยู่ที่การเปลี่ยนนโยบายของโครงการหลวง ซึ่งเริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 แต่กลับยุตินโยบายนี้โดยสิ้นเชิงเมื่อเปลี่ยนคณะผู้บริหารชุดใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ดำเนินนโยบายทวงคืนผืนป่าที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2557 และช่วงเวลาที่ม่อนแจ่มกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม โดยที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ก้าวเข้าสู่ธุรกิจบริการที่พักนักท่องเที่ยวอย่างเต็มตัวแล้ว ทั้งนี้การส่งเสริมการท่องเที่ยวของโครงการหลวงช่วงต้นทศวรรษ 2540 ปรากฏชัดในหนังสือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง เมื่อ พ.ศ. 2546 ความว่า

“ในระยะแรก โครงการหลวงเริ่มต้นด้วยการเกษตร โดยไม่ได้เน้นในเรื่องของการท่องเที่ยว แต่ในพื้นที่ของโครงการมีจุดเด่นที่ดึงดูดให้คนสนใจมาท่องเที่ยว...โครงการหลวงจึงได้พัฒนา

น้ำที่
ขาย
ไร่
ดิน
เงอิง
รุณ
ปฏิบัติ
ต้น
ยาม
ทัพ
พา
เจ้า-
การ
บสูง
งาน
สริม
ไคย
ช่วง
นฝน
ทอง-
ทอง-
เงต้น
เมื่อ

พื้นที่ในโครงการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และสามารถหารายได้
เสริมให้กับคนในท้องถิ่น โดยในระยะแรกได้พัฒนาสถานีหลักของ
โครงการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่ง คือ สถานีเกษตรหลวง
อ่างช้าง และสถานีวิจัยอินทนนท์ จันติตตลาลาด เป็นที่รู้จักของนัก-
ท่องเที่ยวทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนในปี พ.ศ. 2543
มูลนิธิโครงการหลวงได้รับรางวัลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
ไทย ในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดีเด่น⁷⁰

เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง นอกจากการฝึก
อบรมบุคลากรของโครงการหลวงและชาวบ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โครงการหลวง
ยังได้ให้ทุนการวิจัยแก่นักวิชาการเพื่อทำแผนแม่บทการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่
โครงการหลวง⁷¹ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่⁷² ประเมินผลโครงการ
พัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่⁷³ รวมทั้งใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์⁷⁴ ผลคือ
นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางเข้ามาในพื้นที่โครงการหลวงมากขึ้น โดยเฉพาะที่สถานี
เกษตรหลวงอ่างช้างและดอยอินทนนท์ ขณะเดียวกันชาวบ้านที่เป็นคนรุ่นใหม่ใน
พื้นที่นี้และพื้นที่อื่นก็ได้เรียนรู้และเริ่มกิจการบ้านพักรับนักท่องเที่ยวของตัวเอง
มากขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2550

อย่างไรก็ดี เมื่อแต่งตั้งคณะกรรมการมูลนิธิโครงการหลวงชุดใหม่ขึ้นเมื่อ
ปลาย พ.ศ. 2560⁷⁵ งานด้านการท่องเที่ยวของโครงการหลวงกลับต้องยุติลง
บ้านพักรับนักท่องเที่ยวของโครงการหลวงที่ดอยอ่างช้างและดอยอินทนนท์ถูก
สั่งปิด ส่วนบ้านพักรับนักท่องเที่ยวของชาวบ้านที่ดอยอ่างช้างต้องหยุดดำเนิน
กิจการทั้งหมด เหลือเพียงร้านอาหารกับร้านค้าขายของที่ระลึกเท่านั้น ส่วนใน
พื้นที่ดอยอินทนนท์ ชาวบ้านยังคงดำเนินกิจการบ้านพักและลานกางเต็นท์ต่อไป
ภายใต้ข้อจำกัดที่เข้มงวดขึ้นมาก ขณะที่ในพื้นที่ม่อนแจ่ม โครงการหลวงได้เลิก
กิจการร้านอาหารและกาแฟบนจุดท่องเที่ยวม่อนแจ่ม แล้วเปลี่ยนเป็นศูนย์เรียนรู้
การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติแทน⁷⁶

การที่ชาวบ้านเปลี่ยนพื้นที่เกษตรมาปลูกสร้างบ้านพักสำหรับนักท่อง-
เที่ยวกลายเป็นปัญหาความมั่นคงของชาติในทัศนะของเจ้าหน้าที่รัฐ กล่าวคือ

แม้พื้นที่รอบข้างที่อยู่อาศัยและทำกินของชาวบ้านจะอยู่ภายใต้เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ริม ซึ่งมีสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 (เชียงใหม่) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การสั่งการและสนธิกำลังของเจ้าหน้าที่เพื่อเข้าไปเอาผิดชาวบ้านแต่ละครั้งที่ผ่านมา ล้วนเป็นการดำเนินการภายใต้กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้อำนวยการหรือประธาน มีหน่วยงานทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ ปกครอง ป่าไม้ และอื่นๆ ร่วมกันทำงาน ส่วนการฟ้องร้องดำเนินคดีชาวบ้านก็ยังไม่มียุติบัตรและหลักฐานเพียงพอ เพราะชาวบ้านไม่ได้บุกรุกเขตป่าสงวนฯ แต่ทำประโยชน์ในที่ดินของตนเอง เหตุผลสำคัญคือแผนที่การใช้ที่ดินและข้อมูลของเจ้าหน้าที่ยังคงคลาดเคลื่อนและผิดพลาดอยู่มาก ชาวบ้านมีอาจยอมรับได้ จึงต้องต่อสู้เรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมต่อไป⁷⁷

เจ้าหน้าที่รัฐมักอธิบายว่าสาเหตุของการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างนั้น คือการใช้ประโยชน์ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ กล่าวคือ เดิมหน่วยงานป่าไม้และโครงการหลวงจัดที่ดินให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกเท่านั้น แต่ตอนนี้ชาวบ้านกลับเปลี่ยนใช้ที่ดินประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว

แม้ที่ผ่านมาหน่วยงานสิทธิระดับชาติ เช่น คณะกรรมการสิทธิการเด็กเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้มีความหลากหลายทางเพศของสภาผู้แทนราษฎร จะเข้ามารับฟังปัญหาและเสนอให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาและหาทางออกร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ลงมาทำข้อมูลพื้นฐานและแถลงการณ์ชี้ชัดว่า กรณีสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 จับกุมดำเนินคดีราษฎรกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำกินในพื้นที่ม่อนแจ่มโดยยังไม่สำรวจสิทธิการครอบครองที่ดินถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน⁷⁸ แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังไม่มีความคืบหน้าของ

แผนการทำงานที่ชัดเจนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดแต่อย่างใด
ทางออกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านในพื้นที่
ม่อนแจ่มจึงยังคงมีดมน

สรุป

ในทัศนะของผู้คนในชุมชนพื้นราบเมื่ออดีต ป่าเขาบนพื้นที่สูงเป็นพื้นที่
อันตรายที่ไม่ควรเข้าไป อันตรายทั้งจากสัตว์ป่าที่ดุร้าย ยุงที่เป็นพาหะของไข้ป่า
หรือไข้มาลาเรีย ผีसाงานางไม้ รวมทั้งผู้คนที่ป็นชาวป่าชาวเขาซึ่งคนพื้นราบมอง
ว่าป่าเถื่อน คนที่จะเข้าไปได้ก็มีแต่นายพรานท้องถิ่นซึ่งมีอาวุธติดตัวไว้ล่าสัตว์
ไม่กี่เป็นนายทุนที่เข้าไปตัดต้นไม้และชักลากซุงออกมาขาย⁷⁹ แม้ผู้คนกลุ่มชาติ-
พันธุ์ต่างๆ จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามายาวนาน แต่พวกเขาเหล่านั้นก็มีความสัม-
พันธ์กับผู้คนบนพื้นราบน้อยมาก ยกเว้นแต่ชายฉกรรจ์บนภูเขาที่ลงไปซื้อของใช้
จำเป็นในตลาดพื้นราบปีละครั้ง หรือพ่อค้าบางคนที่ขึ้นไปซื้อสัตว์เลี้ยงและผืน
ในชุมชนบนภูเขาเป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันป่าและที่ดินบนพื้นที่สูง
กลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านชาติพันธุ์ช่วงชิงกันจน
เกิดความขัดแย้ง

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นปัญหาและความขัดแย้งเรื่องการ
ใช้ที่ดินบนภูเขาในพื้นที่ 4 แห่ง อันเป็นผลมาจากความย้อนแย้งของนโยบาย
ภายในหน่วยงานของรัฐและความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานด้านการพัฒนา กับ
หน่วยงานด้านการอนุรักษ์ กล่าวคือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าทำประโยชน์
เพื่อแย่งชิงพื้นที่จากฝ่าย พคท. ในยุคสงครามเย็นและการส่งเสริมให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว แต่หลังจากนั้นกลับสั่งให้ชาวบ้านอพยพออกหรือใช้มาตรการทาง
กฎหมายกับทั้งสิทธิกำลังเข้าไปรื้อถอนและควบคุมสิ่งปลูกสร้างของชาวบ้าน
ขณะที่หน่วยงานปกครองในพื้นที่พยายามวางตัวเป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้ง
ดังกล่าว ซึ่งอำนาจของหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ผูกโยง
กับนโยบายความมั่นคงของชาติในยุครัฐบาล คสช. ได้กลายเป็นฝ่ายที่เหนือกว่า
ฝ่ายการพัฒนา

แกนนำชาวบ้านในพื้นที่ม่อนแจ่มยืนยันชัดเจนว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของอำเภอและจังหวัดเข้าใจและไม่มีปัญหากับชาวบ้าน แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้และฝ่ายอื่นๆ ที่ไม่ยอมเปิดเผยตัวตนต่างหาก ที่พยายามกดดันและสั่งให้ดำเนินคดีชาวบ้าน รวมถึงปฏิบัติการไล่อื้อบ้านพักที่ชาวบ้านได้สร้างขึ้นเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

ความมั่นคงของชาติกลายเป็นประเด็นและนโยบายหลักของผู้นำของรัฐภายหลังการเกิดรัฐชาติขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ความกังวลนี้โดดเด่นขึ้นในยุคสงครามเย็น (ทศวรรษ 2490-2520) ซึ่งให้ความสำคัญด้านการทหารและการเมืองเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อหมดยุคหลังสงครามเย็น ประเด็นแนวคิดความมั่นคงกลับไม่จบสิ้นลง แต่ขยายไปครอบคลุมมิติอื่นๆ อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นมิติเศรษฐกิจ อาหาร ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน โลกร้อน โรคติดต่อ เทคโนโลยี การก่อการร้าย รวมถึงความรู้และอุดมการณ์⁸⁰

ในเชิงข้อถกเถียงทางวิชาการ นักนิเวศวิทยาการเมืองมองว่า พื้นที่ป่าไม้และที่ดินบนที่สูงเป็นพื้นที่ของการขยายปริมณฑลอำนาจรัฐ (territorialization) เข้าไปยังพื้นที่ทางกายภาพ ด้วยการแสวงหาประโยชน์จากการสัมปทานป่าในอดีต จนกลายเป็นการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ด้วยการตรากฎหมายขึ้นมาบังคับใช้ อันเป็นผลพวงของวิธีคิดที่ว่าป่าต้องปราศจากผู้คน ซึ่งนักสิ่งแวดล้อมนิยมในเมืองและระบบราชการที่เกี่ยวข้องรับมาจากตะวันตก⁸¹ พร้อมนิยามว่าการผลิตของผู้คนและพืชที่ปลูกบนภูเขาละเมิดต่อกฎหมายของรัฐและเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ จำแนกความเป็นกลุ่มคนในสังคม (racialization) แบ่งเป็นคนเมืองและคนป่า ตามมาด้วยมายาคติว่าคนที่อยู่ในป่าเป็น “คนอื่น”⁸² เป็นคนป่าเถื่อนและผู้ละเมิดกฎหมาย นำมาซึ่งความขัดแย้งในมิติทรัพยากรธรรมชาติระหว่างนักอนุรักษ์ในสังคมเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐกับคนบนพื้นที่สูง ตามมาด้วยการใช้กฎหมายและความรุนแรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง⁸³ เป็นการทำสงครามของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อปกป้องผืนป่าของแผ่นดิน⁸⁴ เพื่อความมั่นคงของ

ชาติ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่เจ้าหน้าที่รัฐจากหน่วยงานอนุรักษ์และความมั่นคง จะสนธิกำลังกันพร้อมอาวุธสงคราม เข้าไปรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างบ้านพักรับนักท่องเที่ยวและยึดที่ดินของชาวบ้านคืนเพื่อฟื้นฟูเป็นป่าครั้งแล้วครั้งเล่า โดยปราศจากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ดังกรณีภูทับเบิกและม่อนแจ่ม ที่นำเสนอแล้วข้างต้น โดยที่การประท้วง การเรียกร้องความเป็นธรรม และข้อเสนอแนะของชาวบ้านรวมถึงองค์กรสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้อง แทบไม่ช่วยปรับเปลี่ยนวิธีคิดและนโยบายของเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายอนุรักษ์และความมั่นคงเลย

แม้ว่าบริบทและนิยามของ “ความมั่นคงแห่งชาติ” จะเปลี่ยนไปเช่นไรก็ตาม แต่โครงสร้างอำนาจของความเป็นป่าและการเมืองบนพื้นที่สูงก็มิได้เปลี่ยนไปแต่อย่างใด นับแต่ยุคสงครามเย็นมาจนถึงยุคทวงคืนผืนป่าในปัจจุบัน กล่าวคือ สิทธิและอำนาจในการควบคุมป่าและที่ดินบนพื้นที่สูงยังมีหน่วยงานรัฐด้านการอนุรักษ์และความมั่นคงผูกขาดเหนือกว่าฝ่ายการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ส่วนประชาชนในเขตป่า ไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ไม่เคยมีสิทธิในการเป็นเจ้าของป่าและที่ดินทำกิน แต่กลับถูกดึงเข้ามารับใช้รัฐในยุคสงครามเย็นและถูกกีดกันออกไปในยุครัฐบาลทหารที่มุ่งทวงคืนผืนป่า แท้จริงแล้วความย้อนแย้งสำคัญของวาทกรรมความมั่นคงแห่งชาติในมิติทรัพยากรธรรมชาติตามบริบทการท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน ไม่ใช่แค่การกีดกันชาวบ้านท้องถิ่นจนนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐกับประชาชนบนพื้นที่สูงเท่านั้น แต่ยังเป็นการผูกขาดอำนาจการจัดการป่าเพื่อเศรษฐกิจที่เอื้อให้หน่วยงานรัฐและกลุ่มทุนที่ใหญ่กว่าด้วย จึงไม่แปลกที่มีการตั้งด่านเก็บเงินค่าเช่าเขตอุทยานฯ การทำลานกางเต็นท์และบ้านพักรับนักท่องเที่ยวโดยหน่วยงานอุทยานฯ และแทบไม่เห็นการรื้อถอนบ้านพักตากอากาศหรูและบ้านพักรับนักท่องเที่ยวซึ่งปลูกสร้างในเขตป่าอนุรักษ์ที่เจ้าของเป็นนายทุนและผู้มีอำนาจในสังคมเลย

เชิงอรรถบทที่ 8

¹ คณะสำรวจสหประชาชาติ, รายงานการสำรวจความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมในอาณาบริเวณที่ปลูกฝิ่นของประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สหประชาชาติ, 2510).

² อานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ ขาวสอาด, วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2538); เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ), ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา (เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย) (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536).

³ W. R. Geddes, *Migrants of the Mountains: Cultural Ecology of the Blue Miao (Hmong Njua) of Thailand* (Oxford: Clarendon Press, 1976); P. Kunstadter, E. C. Chapman, and S. Sabhasri, *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand* (Honolulu: East-West Center, 1976); R. Cooper, *Resource Scarcity and the Hmong Response: Patterns of Settlement and Economy in Transition* (Singapore: Singapore University Press, 1984).

⁴ ชูพินิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต," *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 8, 2 (2531) และ 9 (ฉบับรวมเล่ม): 66-102; R. D. Renard, "The Monk, the Hmong, the Forest, the Cabbage, Fire and Water: Incongruities in Northern Thailand Opium Replacement," *Law & Society Review* 28, 3 (1994): 657-664.

⁵ อัจฉรา รักยุติธรรม, "พื้นที่สูงท่ามกลางการช่วงชิง: ความหมายของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และอัตลักษณ์ของชาวนาบนพื้นที่สูง," *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 25, 1 (2556): 19-53; A. Ganjanapan, "The Politics of Environment in Northern Thailand: Ethnicity and Highland Development Programs," In P. Hirsch (ed.), *Seeing Forests for Trees: Environment and Environmentalism in Thailand* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1996), pp. 202-222; C. Wittayapak, "History and Geography of Identifications Related to Resource Conflicts and Ethnic Violence in Northern Thailand," *Asia Pacific Viewpoint* 49, 1 (2008): 111-127; N. L. Peluso and P. Vandergeest, "Political Ecologies of War and Forests: Counterinsurgencies and the Making of National Natures," *Annals of the Association of American Geographers* 101, 3 (2011): 587-608; P. Vandergeest, "Mapping Nature: Territorialization of Forest Rights in Thailand," *Society and Natural Resources* 9, 2 (1996): 159-175; P. Vandergeest, "Racialization and Citizenship in Thai Forest Politics," *Society and Natural Resources* 16, 1 (2003): 19-37; P. Vandergeest and N. L. Peluso, "Territorialization and State Power in Thailand," *Theory and Society* 24, 3 (1995): 385-426; P. Vandergeest and N. L. Peluso, "Empires of Forestry:

Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 1," *Environment and History* 12, 1 (2006): 31-64; P. Vandergeest and N. L. Peluso, "Empires of Forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 2," *Environment and History* 12, 4 (2006): 359-393.

⁶ J. J. Romm, *Defining National Security: The Nonmilitary Aspects* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1993), pp. 5-6.

⁷ S. A. Kallen, *National Security* (San Diego: Referencepoint Press, 2008).

⁸ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, "นามสกุลกับกระบวนการทำให้เป็นไทยในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง," *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 29, 1 (2560): 85-124; ประสิทธิ์ ลิปรีชา และมุกดาวรรณ ตักดีบุญ, "การศึกษาเพื่อความเป็นไทยกับกลุ่มชนพื้นเมืองในภาคเหนือ," *วารสารธรรมศาสตร์* 40, 2 (2564): 68-97.

⁹ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "ประวัติความเป็นมาของสภาความมั่นคงแห่งชาติ," (ม.ป.ป.) เข้าถึงจาก <https://www.nsc.go.th/ประวัติความเป็นมา/>, เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2565.

¹⁰ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. 2562-2565)," (ม.ป.ป.) เข้าถึงจาก <https://www.nsc.go.th/policy/>, เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2565.

¹¹ "ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)," *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก (13 ตุลาคม 2561): 1.

¹² คณะผู้จัดทำแผนแม่บทการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ, *แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2557* (กรุงเทพฯ: กองสนับสนุน วิทยาลัยการทัพบก, 2557), น. 16.

¹³ องศาเหนือ, "ส่งเสียงจากผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายด้านป่าไม้ที่ดิน ให้ดังถึงที่ประชุมรัฐมนตรีเอเปคด้านป่าไม้," *THECITIZEN.PLUS* (23 สิงหาคม 2565) เข้าถึงจาก <https://thecitizen.plus/node/60889>, เข้าถึงเมื่อ 5 ธันวาคม 2565.

¹⁴ เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ), *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา* (เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย), น. 85-94.

¹⁵ ธงชัย วินิจจะกูล, "'คนอื่น' ในผืนดินตน: การเดินทางกับการจำแนกชาติพันธุ์ของราษฎรสยามตามถิ่นฐาน ระหว่าง พ.ศ. 2428-2453," ใน *คนไทย/คนอื่น: ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย* (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2560), น. 5-35.

¹⁶ ขจิตกัย บุรุษพัฒน์, *ชนกลุ่มน้อยในไทยกับความมั่นคงของชาติ* (กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2526).

¹⁷ ธิกานต์ ศรีนารา, *หลัง 6 ตุลาฯ: ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2552).

¹⁸ สายหยุด เกิดผล, *พคท. หายไปไหน?* (กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์, 2554).

¹⁹ พื้นที่ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เคยเป็นพื้นที่บุกเบิกไร่ข้าวโพดบริเวณกว้างตามถนนสายยุทธศาสตร์สายพิษณุโลก-หล่มสัก ระหว่างกลางทศวรรษ 2510 ถึงปลายทศวรรษ 2530 ด้วย ดู ประสิทธิ์ ลิปิรชา, ยงยุทธ สืบทายาท, และอุไร ยังชีพสุจริต, *เข็กน้อย: 50 ปีสมรภูมิและสิทธิที่ดิน* (เพชรบูรณ์: คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ 50 ปีเข็กน้อย, 2563), น. 64.

²⁰ ดูแผนที่ใน กลุ่มเพื่อน่าน, *ตำนานดาวพราวไฟที่...ภูแว ภูพยัคฆ์ (เล่ม 2)* (กรุงเทพฯ: อาร์ต เอจ กราฟฟิค, 2552).

²¹ หว่างฟ่าง ช่ง (ชื่อสมมุติ), ผู้นำพิธีกรรมชาวม้ง (23 ตุลาคม 2560), สัมภาษณ์; และลิ้ว ฟ่าน (ชื่อสมมุติ), แกนนำชาวอัวเมียนหรือเย้า (23 ตุลาคม 2560), สัมภาษณ์.

²² ดู Thai PBS. "เสียงประชาชน เปลี่ยนประเทศไทย: ข้าวโพด: บาดแผลการพัฒนา," (16 ตุลาคม 2558) เข้าถึงจาก https://www.youtube.com/watch?v=7_HVeQLag1k, เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2565; Thairath Online, "เสียงสะท้อนของคนบุกรุกป่าน่าน," (31 พฤษภาคม 2559) เข้าถึงจาก <https://www.youtube.com/watch?v=ywkXHpjIMx0>, เข้าถึงเมื่อ 29 สิงหาคม 2565.

²³ ดูตัวอย่าง "น้ำพางโมเดล" ใน ผู้จัดการออนไลน์, "สัมฤทธิ์ผล! 5 ปี 'น้ำพางโมเดล' พลิกไร่ข้าวโพด-เขาหัวโล้นน่าน คืนผืนป่าเขียวขจีแล้ว," ผู้จัดการออนไลน์ (31 ตุลาคม 2563) เข้าถึงจาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000112969>, เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม 2565; การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, "ตามรอยปลูกป่าเมืองน่าน ปลูกคนหัวใจสีเขียว," (2 กุมภาพันธ์ 2565) เข้าถึงจาก <https://www.egat.co.th/home/20220202-art01/>, เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม 2565.

²⁴ ศิริ ทิวะพันธุ์, *เสียงปีนด๊ับที่จังหวัดตาก* (กรุงเทพฯ: เกษมการพิมพ์, 2530), น. 10-12.

²⁵ *เรื่องเดียวกัน*, น. 54.

²⁶ *เรื่องเดียวกัน*, น. 98.

²⁷ *เรื่องเดียวกัน*, น. 99.

²⁸ *เรื่องเดียวกัน*.

²⁹ *เรื่องเดียวกัน*.

³⁰ *เรื่องเดียวกัน*, น. 103.

³¹ *เรื่องเดียวกัน*, น. 105.

³² จูฬือ หมั่ว (นามสมมติ), *ชาวม้งบ้านเจดีย์โคะ* (2546), สัมภาษณ์.

³³ ศิริ ทิวะพันธุ์, *เสียงปีนด๊ับที่จังหวัดตาก*, น. 75-86.

³⁴ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, *การประเมินผลโครงการพัฒนาเฉพาะพื้นที่อำเภอพบพระ 2530-2534* (ตาก: กองอำนวยการโครงการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก, 2534).

³⁵ ศิริ ทิวะพันธุ์, *เสียงปีนด๊ับที่จังหวัดตาก*, น. 54.

³⁶ *เรื่องเดียวกัน*, น. 101.

โพด
) ถึง
เช็ก
ร้อย,

กรุง-

ชน;

นา,"
เข้าถึง
สภา-
ว 29

เดล'
563)
565;
," (2
งเมื่อ

0-12.

บพระ
ตาก,

³⁷ ไทยนิวส์ (6 กรกฎาคม 2529) อ้างใน ชูพนิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต," (รายงานการศึกษา, 2531), น. 67-68.

³⁸ อุทยานแห่งชาติคลองลาน อยู่ในเขตตำบลคลองลานพัฒนา ตำบลคลองน้ำไหล และ ตำบลโป่งน้ำร้อน มีเนื้อที่ 187,500 ไร่ ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ดู กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, "อุทยานแห่งชาติคลองลาน," เข้าถึงจาก <https://www.dnp.go.th/nprd/project/klonglan.php>, เข้าถึงเมื่อ 31 สิงหาคม 2565.

³⁹ ชูพนิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต,"

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 81 และ 96.

⁴¹ สยามรัฐ (25 กุมภาพันธ์ 2529) อ้างใน ชูพนิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต," น. 67.

⁴² ไทยรัฐ (3 มิถุนายน 2529) อ้างใน ชูพนิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต," น. 66-67.

⁴³ ชูพนิจ เกษมณี, "นโยบายการอพยพชาวเขา: ทางออกในเขาวงกต," น. 82.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 80.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 79.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 77.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 84.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 74-76.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 82.

⁵⁰ ตัวอย่างคือชาวอัวเมียน (เย้า) ส่วนหนึ่งต้องไปรับจ้างกรีดยางในภาคใต้ จนกลายเป็น ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อัวเมียน บ้านในกรัง อำเภอกะบุรี จังหวัดระนอง ปัจจุบันมี 17 ครัวเรือน ประชากร 77 คน อ้างอิง ปรีวัฒน์ ช่างคิด (2 พฤศจิกายน 2565). โพสต์ส่วนตัวในแพลตฟอร์ม เฟซบุ๊ก เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/changkid.p/posts/pfbid0wKSmf3c4oajMBfc7Gp85dSXjHKbGJwAEdpLjUQQcckmQYg2BfSdWSbu2JFxmnlVI>. และการสนทนาทาง Facebook Messenger.

⁵¹ P. Leepreecha, "Tourism in Mountainous Communities: The Politics of Ethnic Tourism in Northern Thailand," In A. Trupp K. Husa and H. Wohlschlagl (Eds.), *South-east Asian Mobility Transition: Issues and Trends in Migration and Tourism* (Vienna: Department of Geography and Regional Research, University of Vienna, 2014), pp. 329-345.

⁵² สำหรับรายละเอียด ดู ประสิทธิ์ ลิปรีชา, ยงยุทธ สืบทายาท และอุไร ยังชีพสุจริต, *เช็กน้อย: 50 ปีสมรภูมิและสิทธิที่ดิน*, น. 39-41.

⁵³ คำว่า "ทับเบิก" เพี้ยนมาจากคำว่า "ถ้ำเบิก" ที่นายพรานในอดีตมักนำข้าวของเครื่องใช้ อย่างหม้อ กระทะ ถ้วย จาน และข้าวสารไปเก็บไว้ในถ้ำ หากกลับขึ้นไปอีกก็ค่อยไป "เบิก" ออกมาใช้ จะได้ไม่ต้องแบกหามขึ้น-ลงเขาทุกครั้ง อ้างอิง ชังเล่า, *ชาวบ้านภูทับเบิก* (25 กันยายน 2562), สัมภาษณ์.

⁵⁴ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, ยงยุทธ สืบหาพยาท และอุไร ยังชีพสุจริต, *เช็กน้อย: 50 ปีสมรภูมิ และสิทธิที่ดิน*.

⁵⁵ "นครบาลเพชรบูรณ์," (13 กันยายน 2565) โพสต์ในแพลตฟอร์มเฟซบุ๊ก เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/danaiclu>, เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2565.

⁵⁶ MGR Online, "รีสอร์ททุทท์เบ็ก โดนรีแล้วครึ่งร้อยปี 60 มีจ่ออีก 45," *ผู้จัดการออนไลน์* (29 ธันวาคม 2559) เข้าถึงจาก <https://mgronline.com/local/detail/9590000129527>, เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2565.

⁵⁷ ไทยพีบีเอส, "ยุติรีรีสอร์ททุทท์เบ็กหลังชาวบ้านชุมนุมปิดถนน," *ThaiPBS* (20 สิงหาคม 2559) เข้าถึงจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/255046>, เข้าถึงเมื่อ 12 ธันวาคม 2565.

⁵⁸ ทำเนียบรัฐบาล, "(ร่าง) แผนแม่บทการแก้ไขปัญหาพื้นที่ทุทท์เบ็ก พ.ศ. 2560-2565," (25 กรกฎาคม 2560) เข้าถึงจาก <http://www.thaigov.go.th>, เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2565.

⁵⁹ "นครบาลเพชรบูรณ์,"

⁶⁰ มติชน, "เพชรบูรณ์ถกเครียด! ผู้ว่าฯ สั่ง 4 หน่วยงานแก้ทุทท์เบ็ก เร่งจัดแจงรีสอร์ทไม่เป็น รร. สรรวจคน-แปลง ให้ทันสมัย," *มติชนออนไลน์* (20 กันยายน 2565) เข้าถึงจาก https://www.matichon.co.th/region/news_3571925, เข้าถึงเมื่อ 2 ธันวาคม 2565.

⁶¹ Thaithenorth, "รีม่อนแจ่ม: เจ้าหน้าที่รัฐกดดันรีโฮมสเตย์ม่อนแจ่ม," (29 สิงหาคม 2565) เข้าถึงจาก www.facebook.com/thaithenorth และ <https://www.facebook.com/tpbsnorth>, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2565.

⁶² The Reporters, "ม้งม่อนแจ่ม พร้อมเข้า กทม. ถวายฎีกา," (6 กันยายน 2565) เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/TheReportersTH>, เข้าถึงเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2565.

⁶³ "กฎกระทรวง ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2507)," *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 81 ตอนที่ 124 (31 ธันวาคม 2507): 36. เข้าถึงจาก http://web.dnp.go.th/pre/RFD/Nrf_PDF/CMI_25/K1003_12_2507.pdf. เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2565.

⁶⁴ สำนักวิจัยและพัฒนาป่าไม้, "พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507," (ม.ป.ป.) เข้าถึงจาก <https://www.forest.go.th/economy/th>, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2565.

⁶⁵ "โครงการหลวงได้เริ่มต้นขึ้นเป็นกิจการที่เล็กๆ ซึ่งไม่เป็นโครงการ แต่เป็นการไปเที่ยวมากกว่า คือไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ ก็ได้เห็นว่าควรที่จะช่วยประชาชนในทางอาชีพ จึงได้นำสิ่งของไปให้เขาเพื่อที่จะได้พัฒนาการอาชีพของชาวบ้าน ต่อมาก็ได้เพิ่มขึ้น มีผู้เชี่ยวชาญหน่วยงานราชการเข้ามาช่วย และมีคนส่วนหนึ่งช่วยเพื่อที่จะได้เกิดการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ต่อมาก็มีความร่วมมือของทางองค์กรต่างประเทศ ตลอดจนรัฐบาลต่างประเทศ ด้วย จึงขึ้นมาเป็นโครงการที่เรียกว่า 'โครงการหลวง'—พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 อ้างใน วรรณะ บุญขวัญ (บรรณาธิการ), 38 *เส้นทางความสุข โครงการหลวง: คู่มือท่องเที่ยวและเรียนรู้โครงการหลวงฉบับสมบูรณ์* (ม.ป.ท.: มูลนิธิโครงการหลวง, 2554), น. 2.

ภูมิ
าถึง
การ
129
(20
12
35,"
165.
อร์ต
จาก
าคม
om/
เข้า
5.
(31
03_
J.ป.)
เที่ยว
ได้นำ
หน่วย
ประ-
ะเทศ
พระ-
รณะ
โครง-

⁶⁶ มูลนิธิโครงการหลวง, *ท่องเที่ยวในโครงการหลวง: 36 คอย 365 วัน* (เชียงใหม่: มูลนิธิโครงการหลวง, ม.ป.ป.).

⁶⁷ วีระชาติ เรื่องประดิษฐ์, *หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย* (19 สิงหาคม 2565), สัมภาษณ์.

⁶⁸ *เรื่องเดียวกัน*.

⁶⁹ ดุรายละเอียดใน forestbook, "เปิดหลักฐาน ม่อนแจ่ม [วิดีโอ]", (29 กันยายน 2565) เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/join.forestbook/videos/946205863005211>, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2565.

⁷⁰ ฉัตรแก้ว สิมารักษ์, *แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง* (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์, 2546), น. 1.

⁷¹ ดู ชัช พงษ์ศิริวัฒน์, *การพัฒนาศักยภาพการให้บริการและการเพิ่มพูนปริมาณธุรกิจท่องเที่ยวของสถานีเกษตรหลวงอินทนนท์* (รายงานการวิจัย ประจำปี 2555) (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2556); พุทธวรรณ ชันตันทอง, *โครงการพัฒนาเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวฤดูร้อนเส้นทางท่องเที่ยว ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลิก พืชภัณฑ์โรงงานหลวงที่ 1 (ฝาง) สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว* (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประจำปี 2555) (เชียงใหม่: วิทยาลัยศิลปะ สื่อ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555); มหาวิทยาลัยเกริก, *โครงการศึกษาจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก, 2546).

⁷² ดู ฉัตรแก้ว สิมารักษ์, *แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง; ทัดนี้ ศรีมงคล, วัฒนธรรมของชุมชนโครงการหลวง* (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์, 2546); ประสิทธิ์ กาบจันทร์, นิคม วงศ์นันดา และวิทยา เจริญอรุณวัฒนา, *แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของประชาชนบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่* (รายงานผลการวิจัย) (ม.ป.ท.: มูลนิธิโครงการหลวง, 2548).

⁷³ ดู อนุรักษ ปัญญาวัฒน์, *โครงการศึกษาและประเมินผล โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวง* (เชียงใหม่: สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549).

⁷⁴ ดู ธนันท์ พินิจกุลชัย, *15 โครงการหลวงที่ต้องตกหลุมรัก* (กรุงเทพฯ: ส เอเซียเพลส, 2559); มูลนิธิโครงการหลวง, *ท่องเที่ยวในโครงการหลวง: 36 คอย 365 วัน*.

⁷⁵ "ประกาศ แต่งตั้งคณะกรรมการมูลนิธิโครงการหลวง," *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 134, ตอนพิเศษ 281 ง (17 พฤศจิกายน 2560): 1.

⁷⁶ มูลนิธิโครงการหลวง, *"โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 28 กรกฎาคม 2562 ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่,"* (ม.ป.ป.) เข้าถึงจาก <https://www.royalprojectthailand.com/node/2870>, เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม 2565.

⁷⁷ Forestbook, "เปิดหลักฐานม่อนแจ่ม ข้อมูลที่เราอาจไม่เคยรู้มาก่อน," (29 กันยายน 2565) เข้าถึงจาก https://fb.watch/hYUa_LXEUE/, เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2566.

⁷⁸ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, "กสม. ชี้กรณีสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 จับกุมดำเนินคดีราษฎรกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำกินในพื้นที่ม่อนแจ่ม โดยยังไม่สำรวจสิทธิการครอบครองที่ดิน เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน," (3 พฤศจิกายน 2565) เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/photo/?fbid=429044939415907&set=a.238819018438501>, เข้าถึงเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2565.

⁷⁹ P. Scott, "Muang and Pa: Elite Views of Nature in Changing Thailand," In M. Chitakasem and A. Turton (Eds.), *Thai Construction of Knowledge* (London: School of Oriental and African Studies, University of London, 1991), pp. 142-154.

⁸⁰ J. Blanchette, *Ideological Security as National Security* (Washington: Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2020); G. Ceccline, and M. Moore, *Infectious Disease and National Security: Strategic Information Needs* (Santa Monica: RAND, 2006); E. Morales, Jr., "Global Climate Change as a Threat to U.S. National Security," *Journal of Strategic Security* 8, 5 (2015): 134-148; C. R. Neuand C. Wolf, Jr., *The Economic Dimension of National Security* (Santa Monica: RAND, 1994); C. Ungerer, *A New Agenda for National Security* (Special Report, 15. Barton: Australian Strategic Policy Institute, 2008).

⁸¹ ดู A. Ganjanapan, "The Politics of Environment in Northern Thailand: Ethnicity and Highland Development Programs,"; P. Vandergeest and N. L. Peluso, "Territorialization and State Power in Thailand,"; P. Vandergeest, "Mapping Nature: Territorialization of Forest Rights in Thailand,"; P. Vandergeest and N. L. Peluso, "Empires of Forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia,"

⁸² ดู ธงชัย วินิจจะกูล, "'คนอื่น' ในผืนดินตน: การเดินทางกับการจำแนกชาติพันธุ์ของราษฎรสยามตามถิ่นฐาน ระหว่าง พ.ศ. 2428-2453,"

⁸³ C. Wittayapak, "History and Geography of Identifications Related to Resource Conflicts and Ethnic Violence in Northern Thailand,"; P. Vandergeest, "Racialization and Citizenship in Thailand Forest Politics,"

⁸⁴ N. L. Peluso and P. Vandergeest, "Political Ecologies of War and Forests: Counterinsurgencies and the Making of National Natures,"